

~~K. 58179~~ П 87184

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

2 - 3

ЛЮТИЙ
БЕРЕЗЕНЬ
1938

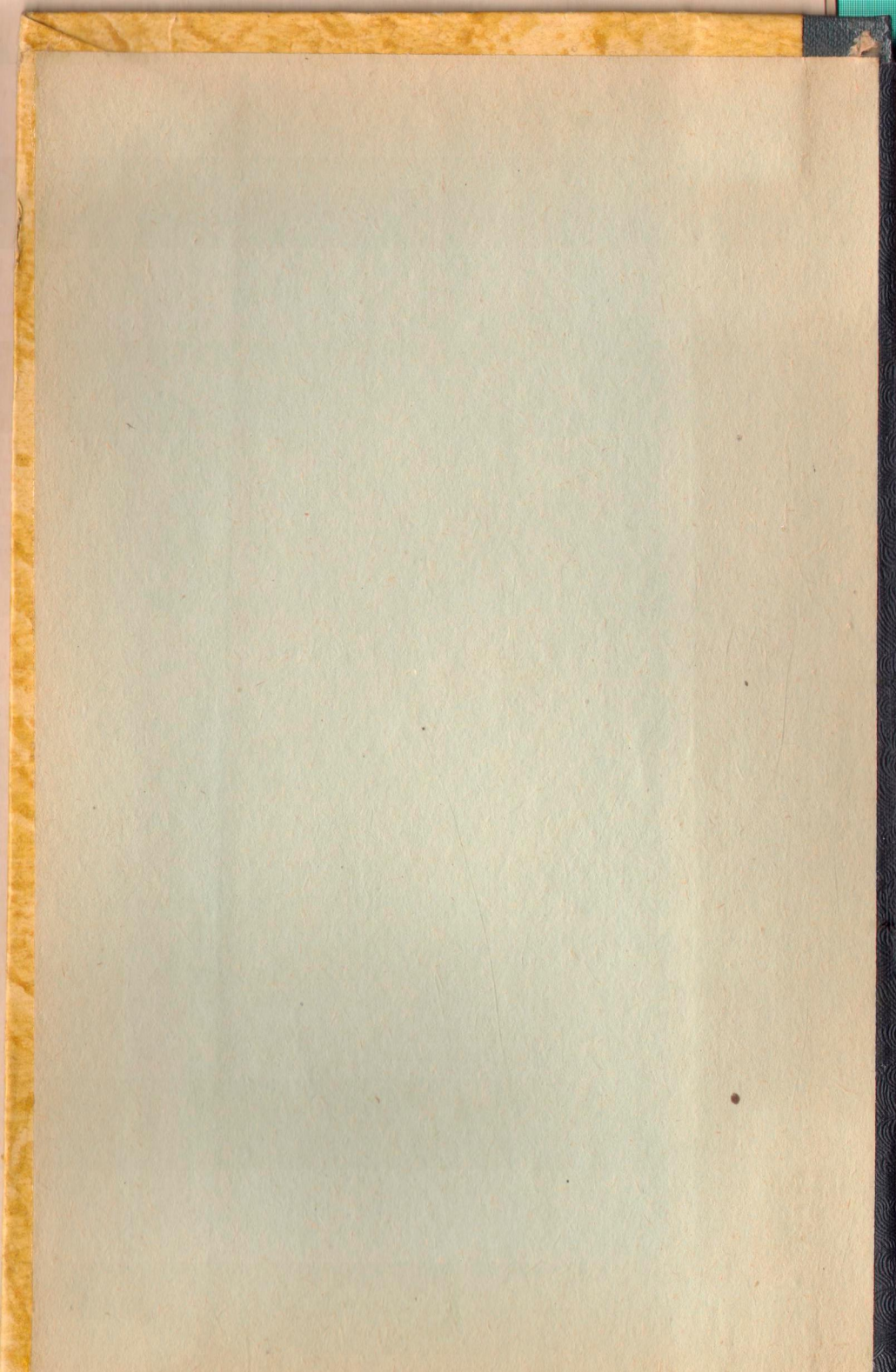
ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО

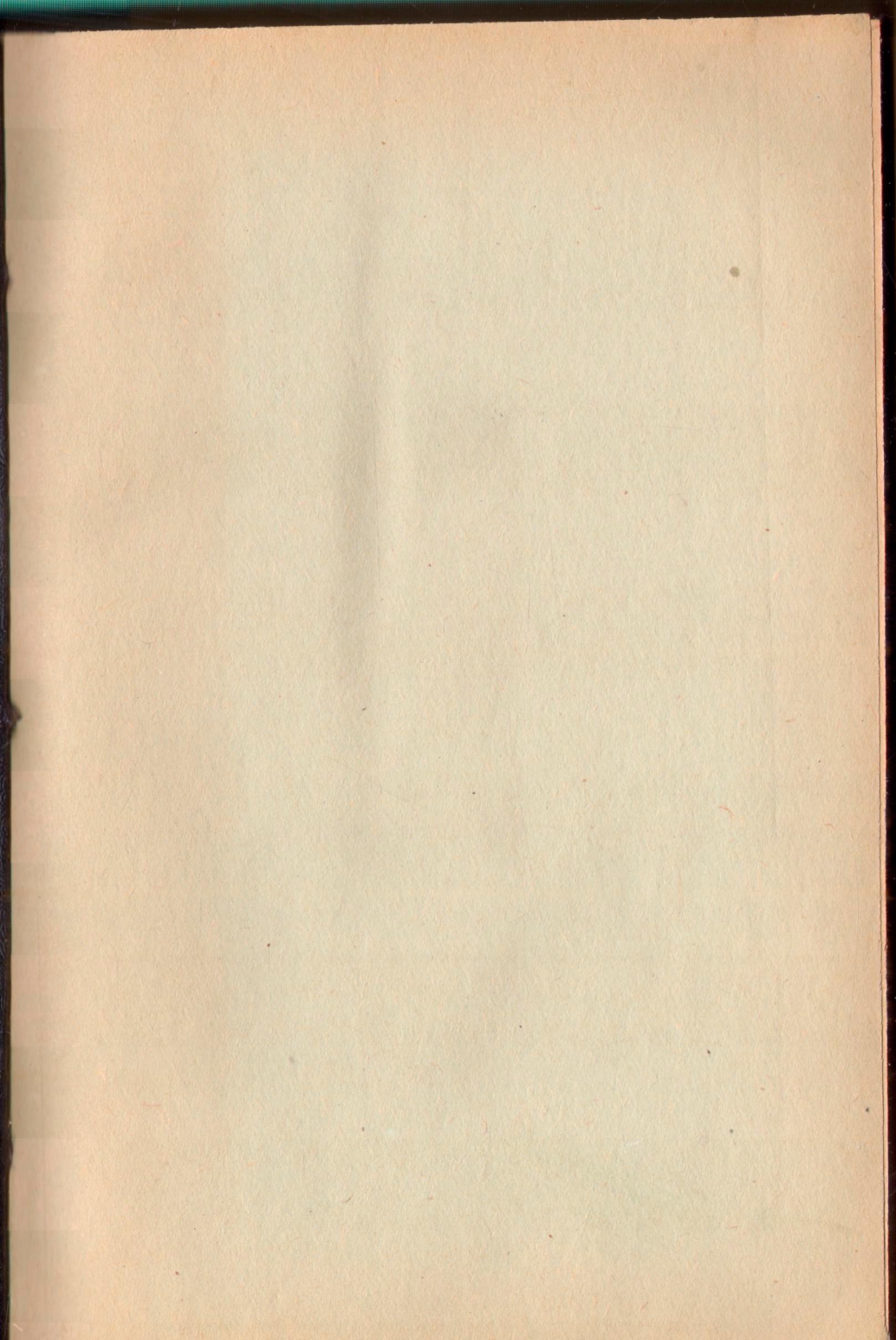
V.N. Karazin Kharkiv National University

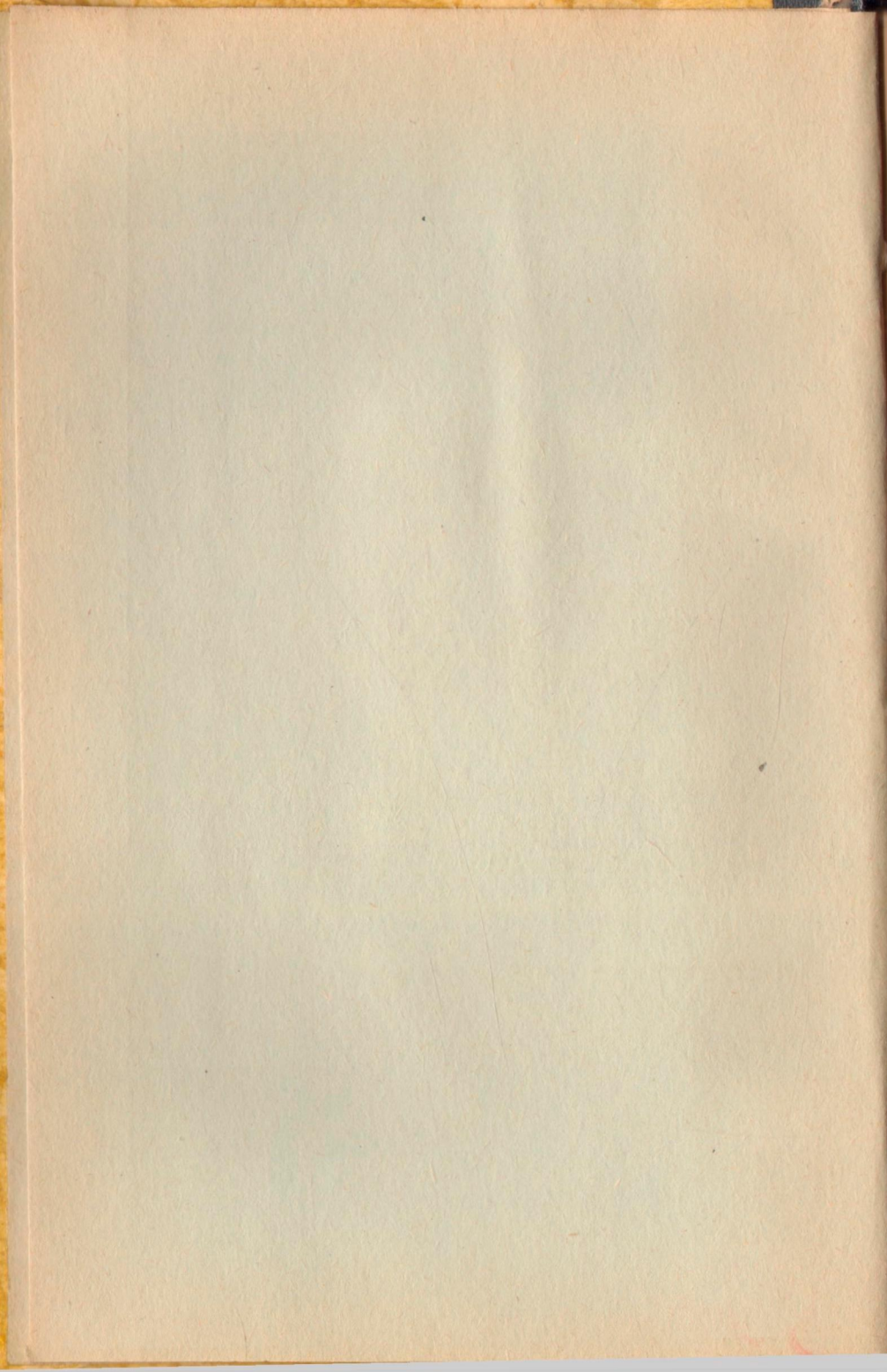


00820591

5







К. 5817^А

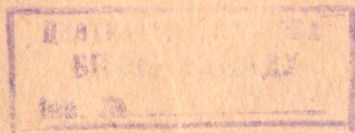
ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

125

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
І КРИТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

ОРГАН УКРАЇНСЬКОГО ТА ХАРКІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО
ПРАВЛІННЯ СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

2-3
лютий-березень
1938



ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО
КИЇВ • ХАРКІВ

53-14

ЗМІСТ

Стор.

Й. Сталін—Про три особливості Червоної Армії (Промова на урочистому пленумі Московської ради, присвяченому десятиріччю Червоної Армії	3
Петро Дорошко—Пісня оборони	6
Валентина Ткаченко—Батьківщині—любов! Поезія	8
Леонід Юхвід—Весілля в Малинівці. Музична п'єса	9
Ст. Крижанівський—Прикордонник. Поезія	59
І. Кузьмінський—Виряджала колись мати... Поезія	60
Мате Залка—Дух війни. Уривок з роману „Добердо“. Переклав В. Свідзінський	61
Олекса Веретенченко—Героїчна балада. Поезія	105
Павло М'якушка—Довго, довго тая слава... Поезія	108
Іван Плахтін—Оповідання	109
С. Маршак—Двадцятилітній. Поезія. Переклав І. Муратов	122
Іван Сенченко—Напередодні. Роман. (Продовження)	127
Терень Масенко—Степ. Роман. (Продовження)	161
Омелян Розумієнко—Доказ. Оповідання	178
Антон Шмигельський—Фрунзе. Поезія	183
А. Вілін—Пісня. Переклав П. Дорошко	184
Микола Пічугін—Художник. Оповідання	185
М. Дяченко—Ой, шуміло стигле жито... Поезія	194
Шестидесятиріччя Г. І. Петровського	196
Фольклор—Вартуй, милий...	210
„ — Батько і богатири	201
„ — Коло броду	202
Мате Залка. Стаття	203
Наум Розін—Повісті Ол. Донченка. Стаття	206
Юрій Блохін—Про книгу „О. М. Горький і М. М. Коцюбинський“. Рецензія	215

ХХ

РОКІВ

ГЕРОІЧНОЇ
РОБІТНИЧО-СЕЛЯНСЬКОЇ
ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ
І ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОГО
ФЛОТУ

*Без збройної оборони соціалістичної республіки ми існувати не могли. Пануючий клас ніколи не віддасть своєї влади класові пригнобленому. Але останній повинен довести на ділі, що він не тільки спроможний повалити експлуататорів, але й організуватися для самооборони, поставити на карту все. ...пролетаріат, якщо тільки він хоче і буде панувати, повинен довести це і своєю воєнною організацією ...*¹

В. ЛЕНІН

*Ми стоїмо за мир і відстоюємо справу миру. Але ми не боїмося погроз і готові відповісти ударом на удар паліїв війни. Хто хоче миру і добивається ділових зв'язків з нами, той завжди знайде у нас підтримку. А ті, що спробують напасти на нашу країну,— дістануть нищівну відсіч, щоб надалі не кортіло їм совати своє свиняче рило в наш радянський город.*²

Й. СТАЛІН

*Нападові на нас ми повинні протипоставити нашу залізну, високонавчену, політично стійку, добре озброєну більшовицьку армію.*³

К. ВОРОШИЛОВ

¹ В. Ленін, Твори, т. XXIV, ст. 121, 122.

² Й. Сталін, Питання лєнінізму, вид. X, ст. 470.

³ К. Ворошилов, Статті й промови, вид. 1937 р., ст. 406.



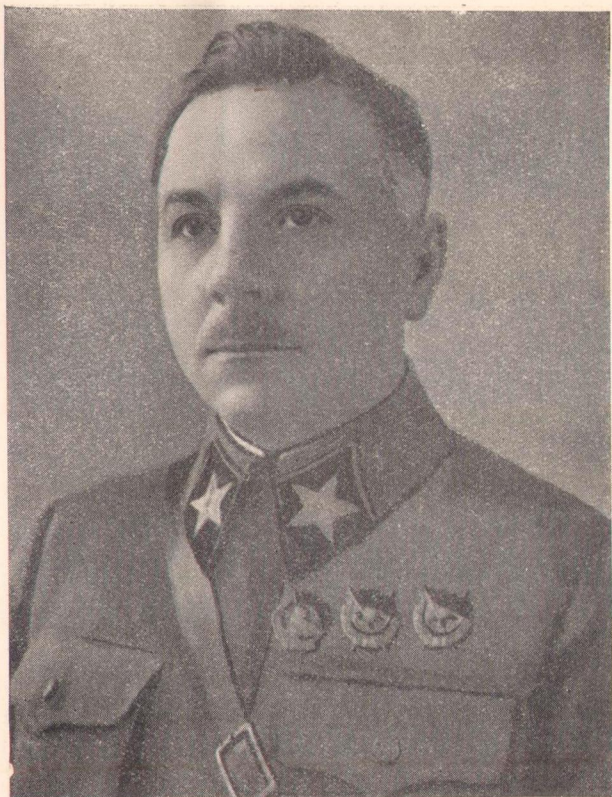
Союзфото

В. И. ЛЕНИН



Союзфото

Й. В. СТАЛІН



Союзфото

Народний комісар оборони маршал Радянського Союзу
К. Є. ВОРОШИЛОВ



Союзфото

Народний комісар військово - морського флоту СРСР
П. О. СМІРНОВ

Й. Сталін

ПРО ТРИ ОСОБЛИВОСТІ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

Промова на урочистому пленумі Московської ради, присвяченому десятиріччю Червоної Армії

Товариші, дозвольте вітати від імени Центрального Комітету нашої партії бійців нашої Червоної Армії, бійців нашого Червоного флоту, бійців нашої Червоної авіації, нарешті, наших допризовників, озброєних робітників СРСР.

Партія пишається, що їй удалось створити з допомогою робітників і селян першу в світі Червону Армію, яка в найбільших битвах відстоювала і відстояла свободу робітників і селян.

Партія пишається, що Червоній Армії вдалось з честю пройти тяжкий шлях якнайжорстокіших боїв з внутрішніми і зовнішніми ворогами робітничого класу і селянства нашої країни, що їй удалось оформитися в найбільшу бойову революційну силу на страх ворогам робітничого класу, на радість усім пригнобленим і поневоленим.

Партія пишається, що Червона Армія, пройшовши довгий шлях визволення робітників і селян від ярма поміщиків і капіталістів, завоювала, нарешті, собі право святкувати свій ювілей на десятому році свого народження.

Товариші, в чому сила, де джерело сили нашої Червоної Армії? В чому полягають ті особливості, які корінним чином відрізняють нашу Червону Армію від усіх і всяких армій, що колинебудь існували в світі? В чому ті особливості, які становлять джерело сили і могутності нашої Червоної Армії?

Перша і основна особливість нашої Червоної Армії полягає в тому, що вона є армія визволених робітників і селян, вона є армія Жовтневої революції, армія диктатури пролетаріату. Всі армії, які досі існували, хоч би який був їх склад, є арміями утвердження влади капіталу. Вони були і залишились арміями панування капіталу. Буржуа всіх країн брешуть, коли кажуть, що армія політично нейтральна. Невірно це. В буржуазних державах армія позбавлена політичних прав, вона усунена від політичної арени, це вірно. Але це зовсім не значить, що вона нейтральна політично. Навпаки, завжди і скрізь, в усіх капіталістичних країнах армія втягувалась і втягується в політичну боротьбу, будучи знаряддям придушення робітників. Хіба це не вірно, що армія придушує тим робітників, що вона є там оплотом панів? На відміну від таких армій, наша Червона Армія має ту особливість, що

вона є знаряддям утвердження влади робітників і селян, знаряддям утвердження диктатури пролетаріату, знаряддям визволення робітників і селян від ярма поміщиків і капіталістів. Наша армія є армія визволення трудящих.

Чи звернули ви увагу, товариші, що за старих часів, та й тепер в капіталістичних країнах народ боявся і продовжує боятися армії, що між народом і армією існує перепона, яка відгороджує армію від народу? Ну, а у нас? У нас, навпаки, народ і армія становлять одно ціле, одну сім'ю. Ніде в світі нема таких любовних і дбайливих відносин з боку народу до армії, як у нас. У нас армію люблять, її поважають, про неї піклуються. Чому? Тому, що вперше в світі робітники і селяни створили свою власну армію, яка служить не панам, а колишнім рабам, нині визволеним робітникам і селянам.

Ось де джерело сили нашої Червоної Армії.

А що значить любов народу до своєї армії? Це значить, що така армія матиме найміцніший тил, що така армія є непереможна. Що таке армія без міцного тилу? Ніщо. Найбільші армії, найбільш озброєні армії розваливались і перетворювались в прах без міцного тилу, без підтримки і співчуття з боку тилу, з боку трудящого населення. Наша армія є єдина в світі, яка має співчуття і підтримку з боку робітників і селян. В цьому її сила, в цьому її міцність.

Ось чим, насамперед, наша Червона Армія відрізняється від усяких інших армій, що існували і існують в світі.

Побажання партії, її завдання полягає в тому, щоб ця особливість Червоної Армії, ця її близькість, її братерський зв'язок з робітниками і селянами, була збережена і закріплена за нашою Червоною Армією.

Друга особливість нашої Червоної Армії полягає в тому, що вона, наша армія, є армією братерства між народами нашої країни, армією визволення пригноблених народів нашої країни, армією захисту свободи і незалежності народів нашої країни. За старих часів звичайно армії виховувались в дусі шовінізму, в дусі загарбництва, в дусі необхідності покоряти чужі народи. Цим власне і пояснюється, що армії старого типу, армії капіталістичні були разом з тим арміями колоніальними. В цьому полягала одна з основних слабостей старих армій. Наша армія корінним чином відрізняється від колоніальних армій. Вся її суть, весь її устрій ґрунтується на зміцненні уз дружби між народами нашої країни, на ідеї визволення пригноблених народів, на ідеї захисту свободи і незалежності соціалістичних республік, що входять до складу Радянського Союзу.

В цьому друге і основне джерело сили і могутності нашої Червоної Армії. В цьому запорука того, що наша армія в критичну хвилину знайде величезну підтримку в мільйонних масах усіх і всяких національностей, що населяють нашу неосяжну країну.

Побажання партії, її завдання полягає в тому, щоб ця особливість також була збережена і закріплена за нашою Червоною Армією.

Нарешті, третя особливість Червоної Армії. Полягає вона в дусі інтернаціоналізму, в почуттях інтернаціоналізму, які проймають всю нашу Червону Армію. В капіталістичних країнах армії звичайно виховуються в дусі ненависті до інших народів, в дусі ненависті до інших держав, в дусі ненависті до робітників і селян інших країн. Для чого це робиться? Для того, щоб перетворити армію в слухняне стадо в разі воєнних сутичок між державами, між країнами. В цьому джерело слабості всіх капіталістичних армій. Наша армія побудована на цілком інших основах. Сила нашої Червоної Армії, товариші, полягає в тому, що вона виховується з першого ж дня свого народження в дусі інтернаціоналізму, в дусі поваги до інших народів, в дусі любові і поваги до робітників усіх країн, в дусі збереження і утвердження миру між країнами. І саме тому, що наша армія виховується в дусі інтернаціоналізму, в дусі єдності інтересів робітників усіх країн, саме тому вона, наша армія, є армією світової революції, армією робітників усіх країн. І те, що ця обставина є джерелом сили і могутності нашої армії, про це визнають координи буржуа всіх країн, якщо вони наважаться напасти на нашу країну, бо вони побачать тоді, що наша Червона Армія, вихована в дусі інтернаціоналізму, має незчисленну кількість друзів і союзників у всіх частинах світу, від Шанхая до Нью-Йорка, від Лондона до Калькутти.

Ось, товариші, третя основна особливість, яка проймає дух нашої армії і створює джерело її сили й могутності.

Побажання партії, її завдання полягає в тому, щоб ця особливість також була збережена і закріплена за нашою армією.

Цим трьом особливостям зобов'язана наша армія тим, що вона знає, куди йде,—тим, що вона складається не з олов'яних солдатів, а з людей свідомих, які розуміють, куди йти і за що битися.

Але армія, яка знає, за що вона бореться, непереможна, товариші.

Ось чому наша Червона Армія має всі підстави бути найкращою в світі армією.

Хай живе наша Червона Армія!

Хай живуть її бійці!

Хай живуть її керівники!

Хай живе диктатура пролетаріату, що народила Червону Армію, що дала їй перемогу і увінчала її славою! (Бурхливі, тривалі оплески).

(Надруковано в „Правде“ 28 лютого 1928 р.).

Петро Дорошко

ПІСНЯ ОБОРОНИ

В країні карельської хвої,
В пісках азіатських рівнин
Стоїть він — червоний воїн,
Радянський громадянин.

І там, де спинили гори
Японського моря прибій,
Вартує таєжні простори
Озброєний наш вартовий.

А там, де червоний воїн,
Ворожа не ступить нога,
Бо сила радянської зброї,
Бо слава червоної зброї
Відома усім ворогам.

На крилах здіймаємось вгору,
В броні йдем просторами вод —
І крила, броню і мотори
Дав армії мужній народ.

Народ, що священну країну,
Як сад, що розцвів, береже,
Народ, що свою батьківщину
Від всіх ворогів стереже.

Народ, що карати шпіона,
Як грізний суддя устає,
Народ, що для справ оборони
Державі позику дає.

Щоб квітла країна в силі,
Щоб ворога стрінуть вогнем,
Збудуєм нові ескадрильї,
Кордони в броню одягнем.

Щоб стрінути чорну загрозу,
Щоденну загрозу війни,
Збудуєм нові бомбовози
І танки й підводні човни.

Щоб там, де таєжна хвоя,
І там, де морів прибій,
Ще більш був озброєний воїн,
Залізний наш вартовий.

А там, де червоний воїн,
Ворожа не ступить нога,
Бо сила радянської зброї,
Бо слава червоної зброї,
Відома усім ворогам!

Валентина Ткаченко

БАТЬКІВЩИНІ — ЛЮБОВ!

На твоїх уславлених просторах
Сходяться вітри з усіх сторін,
Не хмурніють над тобою зорі,
Не темніє неба голубінь.
Ти багата. І багатствам ліку
Не знайти ніколи у роках.
Ти зелена, ти гучна й велика,
І тобі любов моя палка.
І тобі — що квітнем процвітаєш,
Що показуєш мені путі,
Я зроблю усе, що тільки скажеш,
Вірно, без помилки у житті.
По твоєму першому велінню
Все узнати можу і знайти,—
Можу в небеса ясні полинуть,
Проложити в болотах мости ...
Бо дала мені ти силу й розум,
Молоду, гарячу в серці кров,
І для тебе я полину в грози,
І тобі віддам свою любов!



Картина худ. Бродського

Союзфото

Виступ В. І. Леніна на проводах частин Червоної армії на польський фронт 1920 року



Картина худ. Авілова

Союзфото

Приїзд Й. В. Сталіна до Першої Кінної Армії в грудні 1919 року (Новий Оскіл)

Леонід Юхвід

ВЕСІЛЛЯ В МАЛИНІВЦІ

Музична п'єса на 3 дії, 5 картин

Музика О. П. РЯБОВА

ДІЄВІ ОСОБИ

Софія — 36 років, селянка.
Яринка — її дочка, 17 років.
Нечипір — їхній родич, дід.
Гапуся — Нечипорова дружина.
Андрійко — молодий чередник.
Комариха } селянки.
Василина }
Назар Забара — командир і комісар окремого загону
бригади Котовського.
Петря — пом. командира.
Яшка — котовець, бесарабець.
Вася — старий, бородатий солдат, котовець.
Маріорі — сестра Яшки.
Балясний — куркуль, сухий, високий.
Гриціан — його син, отаман.
Попандопуло — грек з Одеси, років 30 - ти.
Гречкосій } гриціановці - бандити.
Бийбаба }
Чечель — штабс-капітан.

Котовці, селянки, гриціановці.

Діється на півдні України восени 1920 героїчного року.

ДІЯ ПЕРША

КАРТИНА ПЕРША

Пізня осінь. Садок і хата і стара клуня залиті сонячним промінням. В далекі шлях, чорніє ліс і на горі ледве бовваніє монастир.

Ява I

Яринка гаптує килимок.

№ 1

Яринка.

Ой, за гаєм є левада,
Там криниченька дзюрчить,

З тої криниченьки край сада
Свіжий струмочок біжить.
І до тієї кринички,
Там, де шумить джерело,
Приходив милий щонічки,
Любо обом нам було.

Ой, схилившись на дубочок
Щиро він промовляв:
Покохав тебе я, люба...
Тихо струмочок дзюрчав.
Що ж робити я мала,
Як мене покохав?
Я його обіймала,
А він на сопілочку грав...

Я в а 2

Яринка і Андрійко із згорнутим полотном і черепком фарб.

Андрійко. Яринко! Яринко!

Яринка. Андрію, щось трапилось?

Андрійко. Розумієш, пасу я вівці біля Глибокого Яру, коли це як з землі виріс вершник. Питає, яка влада в селі? Я кажу — ніякої. Ну, так скоро буде, каже, і питає: чиї вівці пасеш? Я кажу — Балясного, а він мені: паси-паси, ще вони й нашими будуть. Передай, каже, на селі привіт від котовців, та й помчав до лісу. Так ось я надумав плаката намалювати. Може таки до нас зайдуть! *(Розгортає)*. Червоноармійця намалював, а написа не придумав.

Яринка. Давай напишемо отак: Драстуйте, товариші котовці!

Андрійко. Та-а, драстуйте. Драстуйте на плакатах не пишуть.

Яринка. Бий Врангеля, Денікіна, Шкуру і всіх біляків, а також Петлюру, Махна, Хлюща і всяких гадів.

Андрійко. Сказано, не художник. Де ж я це все напишу? Давай коротше. Бий — це правильно.

Яринка. Врангеля, Денікіна, Шкуру — вони всі біляки. Махна, Петлюру, Хлюща — вони всі гади. Значить, бий біляків і гадів.

Андрійко. А хіба біляки не гади?

Яринка. Бий гадів! *(Схопила щітку, пише)*.

Андрійко. І Грицька Балясного, щоб до тебе не чіплявся. А бува що, заберу в Балясного коня і подамся до котовців.

Яринка. Андрію... А я... я тобі подарую на сідло килимок, стану край доріженьки, провозатиму...

Андрійко. А я сяду на коня, прощальні слова промовлю...

№ 2

До котовців проводжала
Козака дівчина,
Край доріженьки стояла
Гарна, мов калина.

Разом. На коня, на коня козак сідає,
До дівчини, до дівчини промовляє:
Будь здорова і щаслива,
Дівчинонька чорнобрива!

Яринка. За віконечком літає
Голуб сизокрилий,
Дівчинонька виглядає,
Чи не їде милий.

Разом. І вуркоче, і вуркоче голубонько:
Не журися, не журися, дівчинонько,
Милий волю здобуває,
Панські голови стинає.

Під час пісні зробили напис: „Бий гадів“ і домалювали біляка, що тікає від ударів шаблі.

Андрійко. Ну, біжу до овець... А мати дома?

Яринка. Дома.

Андрійко. А-а... (Подивився у вікно). Ну, і нехай собі... Допоможи-
Згортаючи плаката, цілються.

Ява 3

Аж тут і Софія. Збентежений Андрійко утік.

Софія (ніжно). Може, баришня, накажете і рушники подавати?

Яринка. Андрійко прибігав до діда щось сказати.

Софія. Та мене обіймати, ще й ніжненько цілувати?

Яринка. Ой, мамо, ви як скажете...

Софія. Що ж, я мовчу од самої весни, а ти не кажеш.

Яринка (зопалу). Мамо, заміж страшно виходити?!

Софія. Страшно! (Засміялася). Ні, Яринко, не страшно. Страшна розлука... Як мене розлучили з Назаром, почались поневір'яння, батрацтво, цукроварний завод, потім сюди, до діда Нечипора, переїхали... Сьогодні якраз п'ятнадцять років минає, як пан Чечель закував твого батька в кайдани і погнав у далекий Сибір...

№ 3

Це восени було...
Мина п'ятнадцятий розлуки!
Тобі пішов лиш третій рік...
Забрали батька в нас,
Лишилась я вдовою
З тобою бідувати,
Як сироти, шукати
Притулку у людей, людей...

* * *

Хотіла б зібрати
Жінок я усіх

І в них запитати
На втіху чи сміх:
— Роками дивиться
З віконця на шлях,
Де сила береться
У ваших серцях?
Я ж серце стомила,
Тяжко болить,
Йому вже несила
Надією жить.

* * *

Яринка.
Софія.

Мамо... не плачте...
Та ні, я не плачу.
Тужінню кінець,
На серці гарячий
Нестиму вінець,
Той, що для себе сама я взяла.
Доле, загине хай влада твоя!
Я порятунку від тебе чекала,
Нині шукать його буду сама... (Пішла).

Яринка. „Ні, Яринонько, не страшно. Страшна розлука“...
Нечипір (голос із хати). Ярино! Яринонько, занеси по мені з по-
греба молока напиться.
Яринка. Зараз, діду. (Занесла до хати килимок і подалася до
льогу).

Ява 4

Співаючи, виходить Нечипір, в старенькій будьонівці.

Нечипір. Я колись в полку служив,
Вуса чорнії носив... (Гукає).

Та холодненького, Яринонько, так пити захотілося, аж у горлі дер-
(Чистить чоботи).

Ява 5

Ті ж і Балясний з батіжком.

Балясний. Здоров був, Нечипоре!

Нечипір. Драстуйте, громадянине (плюнув на щітку) Балясний.

Балясний. Чепуришся?

Нечипір. До канцелярії їду.

Балясний. А я оце дорогою до тебе заїхав, Нечипоре.

Нечипір. Я бач на такому місці живу, що кого б не несла нечиста
сила, до мене заверне.

Балясний. Постав мені для благополучія на квитанцію печатку, що
я здав продрозв'язку. (Дає квиток).

Нечипір (*передав Балясному щітку, а сам читає квиток*). Прийнято від Балясного сто пудів ячменю. Таки здав?!

Балясний. А не так, як дехто, по два хунтики. Постав печатку.

Нечипір. Не спіши. (*Чистить чобіт*). А де це ви вранці їздили, от вопрос?

Балясний. У Верблюжках був.

Нечипір. А мені казали — в монастирі.

Балясний. Хто це тобі таке міг сказати?

Нечипір. На хвості сорока принесла.

Балясний. То вона збрехала.

Нечипір. Сорока не собака — не бреше... (*Дістав печатку*).

Балясний. Ходять чутки, Нечипоре, ніби влада зміниться. Постав печатку.

Нечипір. Зміниться? (*Заховав печатку*).

Балясний. Ходять чутки.

Нечипір. Казала Настя, як удасться.

Балясний. Давай, земляче, не свариться, а постав печатку.

Нечипір. Не спіши. Так кажеш, у Верблюжках? (*Поставив печатку*).

Балясний. У Верблюжках. (*Забрав квитанцію і пішов*).

Нечипір. У Верблюжках. Сказав, що був у Верблюжках. Значить у Верблюжках не був. А може він сказав, що був у Верблюжках, щоб я подумав, що він у Верблюжках не був. Значить, він у Верблюжках був... Фу, крутить душею, як заєць хвостом. Бач, і продрозв'яорстку завіз. От вопрос!?

(*Іде*). Гапуся (*голос*). Нечипоре! Нечипоре!

Нечипір. О! Що це моя Гапуся летить!? Диви, диви, руки розкинула, як курка крила, і летить.

Ява 6

Нечипір і Гапуся — надто поспішна її мова.

Гапуся. Ти тут, серце моє! Ходімо швидше до Комарихи, бо Комариха в серцях хтозна що накое, коли Комарисі...

Нечипір. Не спіши. Не спіши, бо не розумію: „Комарисі, Комарихи, Комариха“. Ну, що таке?

Гапуся (*повільно*). Ходімо... швидше... до Комарихи... (*вже поспішає*) бо Комариха на вдачу така, що якщо Комариху зачепити (*ще швидше*), то Комариха таке покаже, що (*аж підстрибує*) Комарисі нічого не зробиш, а а Комарихою, яка сама зачепила Василицу...

Нечипір. Не спіши. Тридцять п'ять років я тебе умоляю — не спіши бо не розумію.

Гапуся. Отак завжди — і слова не дасть сказати, а я мовчу.

Нечипір. Мовчиш?

Гапуся. Мовчу, бо я не жінка, а янгол.

Нечипір. А коли ти янгол, так чого ж ти живеш між людей?

Комариха (*голос*). Женщина я, чи не женщина?

Гапуся. О!

Біжать баби на чолі з кремезною молодницею — Комарихою, яка тримає за руку маленьку перелякану Василю, а в другій — великий глечик молока.

Комариха. Де власть!? (Нечипору). Ми тебе над собою поставили щоб власть і порядки були, а мене, беззахисну, кривдять...^т(Передала Нечипору глечик). Вона мене на той світ хоче загнати, і нема кому заступитись? Жінщина я, чи не жінщина?

Василина (мляво). Як тобі не соромно? Ти ж сама винна.

Комариха. Прикуси, прикуси язика, бо як дам! (Шарварок, галас, Василина ховається за Нечипора). Пусти, пусти. Я їй покажу... (Рветься до Василини).

Нечипір. Не спіши! Зараз розберемось.

Комариха. Та що, та що тут розбирати?! Позичала вона в мене со-
лодке молоко, а віддає кисле!

Гапуся. Василю, чого ж ти мовчиш? Скажи хоч слово.

Василина. А що ж я скажу?

На ганкові з'являється Софія, її оточують кілька жінок, тихо розповідають.

Гапуся. Так я скажу. Ми куштували. Ось вона, і вона, і я, і всі ку-
штували. Молоко солодке.

Нечипір. Солодке?

Жінки. Солодке!

Нечипір. Зараз розберемось. (Куштує, поступово випиває весь глечик).

Жінки. Солодке?

Комариха. Кисле!

Нечипір. Не розібрав.

Комариха. Як так не розібрав? Та я...

Нечипір. Не спіши, Гапусю, віддаси їй глечик молока.

Гапуся. Нізачо в світі. (Пішла).

Комариха. Ти за них руку тягнеш?

Нечипір. А ти за кого руку тягнеш? Чи не від петлюрівців до тебе вночі прибігали за самогоном? От вопрос!

Комариха (притихла). До мене? Від петлюрівців? То до Триндички, а наші хати рядом...

Нечипір. Гляди, Комарихо, он у лісі, за Глибоким Яром, війсьکو ко-
товське стоїть. От вопрос! (Пішов до хати).

Жінки. Котовці! В лісі!

Софія. Баби! В городі була я сьогодні, читала відозву товариша Фрунзе. От-от Червона армія Перекоп візьме, по всьому видно, бабоньки, війні скоро кінець.

Василина. Мужики додому прийдуть.

Софія. Сьогодні ми вдови, солдатки, а завтра, дивись, дружини шас-
ливі! Чого тільки, бабоньки, в житті не трапляється!

Софія.

Ой, на серці легко стало —
Звістку радісну дістало;
Та ще краще йому буде,
Як з війни до нас прибудуть.

Солдатки.

До солдаток — чорноброві,

Дівчата.

До сестер — брати здорові,

Матері.

А до матері в віконце

Син загляне, наче сонце.

Всі.

Ой на шлях ми вийдем,

Наших рідних стрінем —

Драстуйте, солдати,

Просимо до хати!

Двері вам відкриєм,

Столи вам накриєм;

Гарні молодиці

Подадуть водиці,

Рушники біленькі,

Щоб були миленькі!

Все залетється

Сонцем ясным,

Прибереться

Цвітом ряним!

Хор і танок.

Над очима мов шнурочки

Підведем свої бровочки,

Приберемося самі

Ще в кольорові плахти,

В коси стрічки заплетем

Ще й хусткою приберем.

Гарні стануть, мов квітки,

І дівчата і жінки.

Всі хатини і садочки,

Довгі ниви і куточки —

Все заграє, оживе,

Буйним цвітом зацвіте.

Молодиці

Білолиці

І дівчата, всі вас ждем!

Танок.

Я ва 9

Ті ж. Гапуся і Яринка з глечиком молока. Гапуся забирає глечик.

Гапуся. На тобі, Комарихо, молоко, та гляди, мені ти вже не скажеш що воно кисле, бо я тобі не Василина, і ти її не чіпай, бо матимеш справу не з нею, а зі мною, от вопрос!

Комариха. Стала б ото я клопотатись за якимсь глечиком молока. Женищина я, чи не жєнщина?

Кінський тупіт.

Гапуся. Що воно?!

Василина. Хтось летить.

Комариха. Знову когось нечиста сила несе.

Я в а 10

Ті ж і Нечипір.

Нечипір. Хто?

Гапуся. За калиною, не розберу...

Комариха. Та пустіть же мене, жінчина я, чи не жінчина?! (*Пробивається*).

Гапуся. Ну, що, серце мое? Хто?

Нечипір. Оп'ять власть міняється. (*Знімає стару будьонівку і ховає*).Яринка. Ой, Грицько! (*Втекла до хати*).

Я в а 11

Ті ж і Гриціан з адъютантом Попандопуло, Гречкосій, Бийбаба. Жінки одбігли в бік, скупчились. Гриціан обвішаний бомбами, револьверами, на пальцях персні.

Гриціан. Здорові, земляки!

Попандопуло. Ура!

Гриціан. Це ж я прибув!

Гапуся. Дивіться, як вирядився? Га! Хи

Комариха. Чи не Петлюрою став?

Гриціан. Я сам собі Петлюра, позаяк дивізію свою маю. Отаманом став.

Всі. Отаманом!

Гапуся. Отаке! Хай мене чорти візьмуть, коли я не думала, що тебе вже давно на гілляці повісили. А ти отаманом!

Нечипір. Не спіши... А скажи мені, будь ласка, Грицько...

Попандопуло. Що ти, що ти?..

Гриціан. Був Грицько, та загув. Попандопуло, звернись до мене, хай почують.

Попандопуло. Пане отамане, Гриціан Тавричеський!

Гриціан. Вільно!

Нечипір. А яка ж твоя, Грицько... чи то пак, отамане Тавричеськое Грицько...

Грицько. Попандопуло, звернись до мене, хай звикають!

Попандопуло. Пане отамане, Гриціан Тавричеський!

Гриціан. Вільно!

Нечипір. А яка ж ваша, пане отамане Грицько Тавричеський...

Гриціан. Попандопуло... Скажи їм іще раз, щоб навчились.

Попандопуло. Пане отамане Тавричеський Грицько... Тьху!

Гриціан. Струнко!.. Одеська катакомба!

Попандопуло. Що ти, що ти? Разойдѡмся красиво.

Нечипір. Яка ж ваша, пане Гриціане, як кажуть, програма,—от вопрос?

Гриціан. Програма? *(Помахав нагаєм)*. Пополітав я далєбі і по Гаврі і по Молдавії. Подивився на світ, та й вирішив утворити в своїй волості самостійну державу. А позаяк державі годиться мати свою столицю, то буде такою наша Малинівка. Збудуєте мені, земляки мої, палац високий, а я буду править, податки збирать, укази видавать, непокірних карать, чужі люди розганять. Отаман ваш — бог і цар, і вся влада на місці, без більшовиків і робочих. Як бачите, став я отаманом ідейним.

Гапуся *(жінкам)*. Кумоньки, бабоньки... *(Пошепки)*. Прикидається ідейним, грабувать будуть. *(Вмить розбіглись)*.

Гриціан. Ха-ха-ха!.. Полякалися. Нічого, звикнете... Гречкосій, Бий-паба... Підете з Нечипором, хай фуражу видасть... *(До Нечипора)*. Продрозв'яорстку збирав?

Нечипір. По закону...

Гриціан. Ячмінь є?

Нечипір. Є.

Гриціан. Нагодуй коні.

Нечипір. А я не маю права.

Попандопуло. Що ти, що ти, детка?..

Гриціан. Гляди, дядьку Нечипоре, ти, може, вже за радянську владу стоїш? А ми її в нашій волості, либонь, за два тижні знищимо.

Нечипір. За два тижні?

Гриціан. За два, а то й швидше.

Нечипір. Не спіши... *(Пішли)*.

Гриціан. Попандопуло, гукни Яриву. *(Чепуриться до дзеркальця)*.

Попандопуло. Що ти, що ти, военное время...

Гриціан. Та гукни, тебе ж отаман просить.

Попандопуло. Що я в тебе такой влюбльонний, Гриша, і сам уділяюсь. *(Пішов)*.

Ява 12

Гриціан і Балясний — переховуючись.

Балясний. Синку!

Гриціан. Чого, батьку?

Балясний. Накажи, синку, хай розіб'ють гамазей! Стягли з мене продрозв'яорстку, так хай хоч твої коні поїдять. А до мене, синку, при людях не заходь, бо ти собі, бува що, поїдеш, а з мене спросять.

Гриціан. А... Чечель не приїздив?

Балясний. Та ні, синку. Другу ніч виглядаю, а нема. Як би ж хоч знати, який він з лица? Чорнявий чи білявий?

Гриціан. Чортяка його знає. Побачимо.

Ява 13

Ті ж і Попандопуло.

Попандопуло. Чичас іде.

Гриціан. Ну, ідїть, ідїть, сам знаю.

Попандопуло і Балясний пішли.

Гриціан і Яринка.

Гриціан. Ярино... до тебе прийхав.

Яринка. Бачу.

Гриціан. Скучив за тобою. Бачиш — змарнів.

Яринка. Егеж, зовсім перевівся нінащо.

Гриціан. А обмундированіє?

Яринка. До лиця.

Гриціан. Коня дам, шаблю подарую, отаманшею зроблю! (*Хоче поцілувати*). В палаці високому житимеш!

Яринка. Не лізь з своєю мордою!

Гриціан. Ходім у клуню!

Яринка. Пусті!

Гриціан. Ходім! (*Тягне*).

Яринка. Пусті! (*Виривається*).

Гриціан. Попандопуло!

Ява 15

Ті ж і Софія, згодом Попандопуло.

Софія. Чого чіпляєшся? Пусті дівчину! Думаєш, шаблю почепив, то тобі вже й усе можна!

Гриціан. Так я ж по-чесному. Хочеш? Завтра ж весілля справляю.

Яринка. Який скорий!..

Гриціан. Попандопуло, залишайся в селі, накажи Нечипору панськ. господу до весілля прибирати, а я подамся до монастиря, хай монахи самогонув звaryть.

Софія (*пошепки*). Яринонька, тікай у Верблюжки, пересидиш у тітку. Гриціан. Отаман з любовою сьогодні уночі на всю Малинівку весілля справлятиме!

Софія. Силою любим не будеш.

Гриціан. Не жартуй! (*Вихопив наган*).

Попандопуло (*до Гриціана*). Що ти, що ти?.. Що ти вириваєш з своїм отаким паршивим револьверчиком, коли я її візьму на отаку пушку... Слухайте, дамочка, не ображайте на нього вніманія, дивіться краєм на мене, це прийтнее. Одкажіть мені на один вопрос ответ: Яринка — ваша дочка? Так що ви — не хочете, щоб вона хотя би на время побула женою папатамана Гриціана Тавричеського? Это ж щастя! Ви, що! Ви думаете, що пан атаман жениться каждую субботу? Ловите момент! Будьте одесіткою по крайней мере? Халайте свое щастье в обе жмені. Атаман может пердумать і повторить свой потрясающий трюк і опять женіться сразу на чуждїх жени. Що ти... що ти мовчиш, как на виставке животних?.. Слушай, в мнє просипається што-то полосатое. На подобіє тигра! Ну?

Гриціан. Пам'ятай, Софіє Михайлівно! Сьогодні вночі...

Попандопуло. Хоч через три четверті часа.

Гриціан. Або... на світанку. Бува що... постріляю всіх к чортов матері!

Софія. Та ти страшний, мов розгніваний півень.

Грицiан. Не жартуй... Ярино, отаманшею зроблю! На каруселі по-
вiтано...

Яринка. Пустя, волоцюго! (*Вирвалася*).

Грицiан. Попандопуло! Спiяти!

Яринку переймає Попандопуло, якого вона б'є в обличчя щiткою з фарбами.

Яринка. Шукай вiтра в полі. (*Втекла*).

Грицiан. Спiяти!

Попандопуло (*залипає фарбами*). Иди к свиням!

Темно.

КАРТИНА ДРУГА

Гаявина в лiсi. Нiч. Горить багаття.

Ява 1

Котовцi, Назар, Петря. Дехто читає газету, дехто латає одержу, пече кар-
топлю, iншi вiдпочивають.

№ 6

Край зеленої долиноньки
Загорiлись двi зорi,
Бiгли шляхом двi дiвчиноньки,
Разом стали на горi.
Загукали на всi сторони
Двi дiвчини, двi сестри,
Пiднялись над шляхом ворони,
Не дрiмайте, козаки!
Не журiться, чорнобровоньки,
Бо котовцi ще не сплять.
Ви приходьте до дiбровоньки
Чорних воронiв стрiлять...

Петря. Щось Яшка з Васською не вертаються.

Назар. Мабуть, затримались в Малинiвцi.

В лiсi пострiли, голоси: „Здавайся, гади!“. Ще пострiл. „Держiть їх!“

Назар. До зброї! (*Всi вибiгли*).

Ява 2

Уж, Яшка, Вася; офiцер Чечель i двоє бiлогвардiйцiв. Чечель упав. Яшка
обшукав, знайшов посвiдчення, передав Назару.

Назар (*читає*). Штабс-капiтан Чечель... встать!.. (*Чечель устав*),
Чи Чечель?! Не сподiвався. Звiдки i куди? (*Чечель мовчить*). Ви перебу-
ваєте в колонi окремого загону бригади Котовського. Я ще раз питаю:
Звiдки i куди? (*Мовчить*). Ну!

Яшка. Ну, гад! (*Вихопив шаблю*).

Петря (*стримуючи*). Яша!..

Назар (до Чечеля). Колись з „ласки“ вашого батька мене розлучили з Софією... Де вона?! Що ви з нею зробили?.. (Мовчить). Тоді ви були балакучішим. (Дзвонить). Штаб?.. Товариша Котовського... Товариш Котовський? Біля апарату Забара. Нами затримано врангелівського офіцера... Есть... (До Чечеля). В штаб!

Двоє котовців виводять чечелівців. За ними виходить Назар.

Петря. От запеклий білак, так нічого і не сказав. Як ви його зловили?

Яшка. Ідемо ми з Васею, коли чуємо тупіт, глядь — аж то кінні! Заводять вони коней у гущину, а сами пробираються до шляху. Хлопці, кажу, за мною! Вискочив я наперед, вихопив бомбу, та як крикну: лягай, гади!.. Так Вася — ліг, а вони дра-ла-ла. Я за ними, а Вася лежить і кричить: „здавайсь, гади!“... Інтересуюсь, а тараню давали?

Петря. Давали. (Дають тараню Яшці і Васі).

Яшка. Дайош порціон!

Вася. Тараня, тараня, зараз я тебе з'їм.

Ява 3

Ті ж і Яринка.

Вартовий. Стій!

Яшка. Ти хто?

Яринка. Я втекла! До вас. Цілу ніч блукала! Там Грицько! А ви... ви справді котовці?

Яшка. Котовці!

Яринка (побачила Ваську). Може, ви — Котовський?

Вася. Мги, мги...

Яшка. Та ні, він — Вася... А я — Яшка, по призначенню артилерист, а за неіменієм гаубиць пользуюсь шашкою.

Яринка. А до нас сьогодні вдень залетів Грицько, схопив мене та й каже: зроблю тебе отаманшею, а вночі й весілля! (Плаче).

Яшка. От шкура! Ну, ну, навіщо ж плакати? Ти мабуть голодна (Дає тараню). На, на, не бійсь, не вкусить. (Яринка заспокоїлась).

Яринка. А я кажу: який скорий! Схопила щітку та його ад'ютанта по морді, по морді; а сама втекла. (Плаче).

Яшка. До чого ж я люблю таких сознательних громадянчиків. Знову плаче? Хлопці, давай тараню! Прошу. (Дає тараню).

Петря. Бери, бери.

Яринка. А що там тепер? Він нахвалявся постріляти. (Плаче).

Яшка. Знову плаче... Слухайте, баришня, інтересуюсь, чи не можна припинити „это мокрое дело“?

Петря. Давай тараню.

Яшка. Вася, Васильчик, позич тараню... Прошу, прошу. (Віддає). Інтересуюсь, як тебе звуть?

Яринка. О, вже й як звуть. Яринка. А тебе як?

Яшка. Звичайно, я — Яшка. А це — Васька. Та що там говорити! Тільки швидко познайомишся, ти ж у нас залишаєшся?

Яринка. Е, ні... Дома в мене мати, Андрійко.

Яшка. Який Андрійко?

Яринка. Мій наречений...

Яшка. А - а - а ...

Вася. Плакали, Яшко, гіркими сльозами твої тарані.

Яшка. Вася, Вася, а ти чув, що сказав з цього приводу Ріголетто?

Вася (розгубився). Я тоді на дежурстві був.

Яшка. А він сказав:

Серце красавиці
Склонно к измене
І к перемене,
Как ветер мая.

Петря. Годі, хлопці, жартувати. Вася, проведи дівчину до штабу.

Вася (до Яшки). Ну, ти поспівай, а я піду пройдуся. (До Яринки).

Ходімте, баришня, я вам покажу штаб.

Яшка. Вась, а Вась, дозволяю тобі товариську пораду дати. Бува зустрі-
нуться вам бандити, і ти, як сьогодні, впадеш з переляку, то не кричи „зда-
вайся, гади!“, а щоб ми почули, кричи „рятуйте!“

Петря сів на тачанку з кулеметом.

Вася. Несознательний ти громадянин, Яшка. (Пішли).

І знову тиша; все так само, як і напочатку було.

№ 7

Петря (на тачанці). Є за синім, за швидким,

За Дністром оселя;

Була хатка — рідний дім,

А тепер пустеля.

Гукнув батько свої діти:

— Беріть коні, вирушайте,

Може воля є на світі,

З нею повертайте! —

Дітям коні підвели

І гвинтівочки дали.

Батько шапку сиву зняв,

Вирушати наказав.

Яшка.

Дві доби їх мчали коні,

До Котовського несли,

Дав зірки він їм червоні,

В ескадрон їх повели.

Брат із братом перші рвуться

В бій жорстокий, і обом

Бойовиська шлях широкий,

Наче вквітчаний прийом ...

Всі.

Гей, в червоні ескадрони

Хор-танок.

Ми усі самі прийшли,

Бойові з собою коні

В ескадрони привели.

І летять орли на бій —

Гей, бійці червоні!
І не спинить враг лихий
Славні ескадри!

Я в а 4

Ті ж, Назар, Васька і Яринка.

Назар. Дорогу добре знаєш?

Яринка. Та я не заблудюсь.

Назар. І не бойся?

Яринка. Та чого б я боялась? Он мені мати сказала до тітки бігти, а я до вас...

Васька. А може баришня зо мною на тачанку?

Назар. Ні... (*Міркує*). Цю дівчину не повинні з нами бачити. Товариш Котовський запропонував один план... Але про нього потім. Ну, дівчино, прощай! І гляди ж, про те, що в нас була — нікому ні слова.

Яринка. Навіть Андрійку?

Назар. Коли ти хочеш, щоб ми захистили твоє щастя, то навіть і Андрійку.

Яринка. А він же питає.

Назар. А ти не кажи.

Яринка. Ой - ой - ой!

Назар. Що таке?

Яринка. Це ж дуже важко!.. Тільки ні, я не скажу.

Яшка. Так що дозвольте, товариш командир, інтересуюсь провести дівчину до шляху.

Назар. Яша..., вона сама дорогу знає.

Яринка. І навіщо до шляху? Я через яр швидше дістанусь. Прощайте!

Вася. Баришня, а баришня, візьміть на дорогу картопельку... печена...

Яринка. Дякую. (*Подалась*).

Петря. Та гляди, обережно.

Яшка. До яру ось так прямо, прямо, прямо... От побігла! Тільки шусть — і нема...

Назар. Товариші, до мене! В районі Малинівки орудує куркульська банда Гриціана. Вона дуже добре знає місцевість, не приймає відкритого бою і буквально вислизає з рук. До неї пробирався спійманий нами врангелівський офіцер Чечель, щоб домовитись про підриг нашого тилу. Товариш Котовський наказав провести точну розвідку. Можливо, доведеться використати весілля Гриціана з цією дівчиною. Але потрібна дуже велика обережність. Командувати загоном буде Петря. Сідлати коні! (*Червоноармійці пішли*). Яша, зачекай. (*Назар розглядав карту, біля нього Петря і Яшка*).

Петря. Назар Васильович, а про яку Софію ти питав у біляка?

Назар. Це, Петря, давня справа. Якраз сьогодні минає п'ятнадцять років, як мене розлучили з Софією.

Яшка. От дивно! І в мене сьогодні минає сьомий місяць, як я не бачив моєї єдиної сестри, Маріорі. Відколи румунці захопили наше село, я до вас пішов, а вона з біженцями подалась. Оце нещодавно товариш привіз од неї листа. В ревкомі працює... А Софія, це ваша дружина?

Назар. Дружина. Та батько оцього самого Чечеля за те, що я на чужого инківських селян підняв, в кайдани мене закував і в тайгу заслав. І цього часу не знаю, де Софія, де дочка... Ну, та гаразд... Ти, Яша, візьми мені стару шинелю і папаху, а в четвертому ескадроні тобі дадуть для мене гармошку. Я піду в розвідку.

Петря. Пропоную вперед послати Яшу, він дуже добре знає місцевість, потрапив тут.

Назар. Ти маєш рацію... Як ти, Яша?

Яшка. Інтересуюсь, товаришу командир.

Назар. Приготуйся.

Яшка. Єсть! (Разом з Петрею пішли).

№ 8

Назар (по паузі). І знову збудився в мені
Весь рій спогадів,
Що я їх уникав
В собі розворушити сам...

* * *

Здається, вік уже минає,
А серце вірить і кохає...
Мені мов сон прийшов тяжкий:
Згадався давній час сумний,
Весна живе на серці й досі,
Хоч вже кругом маріє осінь,
У мареві встає вона,
Мов казка дивна і ясна...
Завжди з'являєшся мені ти,
Щоб серце згадкою зігріти —
Воно ж болить за всі ті муки,
Що ти зазнала в час розлуки...
Хоч вже не рік, не два минають,
Я в серці віру ще тримаю,
Бо вже не ті шляхи - дороги, —
Нові ж ведуть до перемоги.
І вже гримить пора розплати,
Земля вдяглась в червоні шати.
Весь край шумить, і славу долі
Співають всі, хто жив без волі...
Лиш серце часом непокоє,
Воно сумує за тобою...
Згадав останню ту хвилину —
Тебе заплакану й хустину...
В дорогу дальнюю мене як провела,
Навіки серце мені ти віддала...
Згадав, як сурми засурмили,
В кайдани закули і розлучили.

Ще під час пісні з'явився Яшка з гармошкою, папахою, але став під деревом, не бажаючи завадити командирові.

Я ш к а. Назар Васильович, усе готове.

На зар. Що таке?

Я ш к а. Усе готове, товаришу командир.

На зар. По конях! (Сигнал. Назар і Яшка вийшли). Ма - арш!

Чути цокіт копит. Пісня. В лісі світає.

№ 9/2

До котовців проводжала
Козака дівчина,
Край доріженьки стояла
Гарна, мов калина.
На коня козак сідає,
До дівчини промовляє:
— Будь здорова і щаслива,
Дівчинонька чорнобрива.
За віконечком літає
Голуб сизокрилий,
Чорнобрива виглядає,
Чи не їде милий?
І вуркоче голубонько:
— Не журися, дівчинонько,
Милий волю здобуває,
Панські голови стинає.

Світає. Пісню вже ледве чути, прокидається ліс.

Завіса.

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ТРЕТЯ

Ранок наступного дня. Гратований паркан з великою залізною брамою, пер в'язаною колючим дротом. Збоку брами — хвіртка. На одній із статуй висить денце з написом „Канцелярія“ і намальованою рукою, що вказує на стежку до неї. За брамою — далекий краєвид.

Я в а 1

Андрійко сидить на паркані, виглядає на шлях.

А н д р і й к о. Така пустка, що й очам нема на чому спинитися. Мав би крила, злетів би на зорі раненько, літав би до пізнього вечора, а тепер моє серце, Яринонька люба, знайшов.

Знаю, коли б мати
Рідная була,
Радоньку дістати
Зміг би в неї я.
Не заходь за хмари,
Сонечко ясне,
Ще ж немає пари,
Серденько моє.
Не заходь, щоб видно
Йй було їти,
Як їтиме серце,
Ти їй посвіти.

* * *

Ой, подайся, вітре,
Милу розшукай,
Ти їй очі витри,
І поклін віддай.
І скажи: шукає
Милий скрізь тебе,
В самоті втішає
Піснею себе.

* * *

Стежечка широка
З лісу приведе...
Ходиш одинока,
Де ти, мила, де?! (*Сів на камені*).

Я в а 2

Андрійко і Гапуся.

Гапуся. (*Тихо сіла поруч Андрійка*). Нема Яринки.

Андрійко. Нема.

Гапуся. (*З криком*). Так чого ж ти сидиш? Та коли б я, не дай господи, пропала десь, так хіба б мій Нечипір отак - о сидів би?

Андрійко. А куди ж мені йти?

Гапуся. Куди? Куди?.. А хіба я знаю куди?.. Не знаю я, не знаю. (*Розплакалась і пішла*).

Андрійко. Мав би я крила, злетів би на зорі раненько, і тебе, моє серце, Яринонько любя, знайшов...

Я в а 3

Андрійко і Яринка.

Яринка. Андрію!..

Андрійко. Яринко!

Яринка. Ох, як я стомилась...

Андрійко. А де ж ти була?

Яринка. Я?... Тамечки... Авдію, повторюй за мною, що я тобі казатиму... Обіцяю...

Андрійко. Обіцяю...

Яринка. Не питати, де ти була.

Андрійко. А-а... А де ж ти була?... Ну, скажи, Яринонька, де? Та ти не бійся, Грицько до монастиря подався.

Яринка. А Попандопуло?

Андрійко. Пропився до краю та й почав чіплятися до Комарихи, так вона з нього зняла чоботи й вигнала, він селом блукає...

Яринка. А мама?

Попандопуло *(голос)*. Стій! Стрілять будем!

Андрійко. Попандопуло! *(Втекли)*.

Я в а 4

Біжить Нечипір, його наздоганяє босий Попандопуло з гвинтівкою *(гвинтівка із сріблястим ременем)*.

Попандопуло. Стій!.. Стрілять будем!

Нечипір. Це ти мені кажеш?

Попандопуло. Що ти мені крутиш, як лисиця хвостом? Стій!

Нечипір. А я дурний біжу. Мені й самому легше стояти.

Попандопуло. Давай коня!

Нечипір. Де ж я тобі візьму, коли в мене й половинки нема?

Попандопуло. Так скидай чоботи!

Нечипір. Що?!

Попандопуло. Скидай чоботи!

Нечипір. Чоботи?

Попандопуло. Скидай!

Нечипір. Ось зараз. *(Побіг)*.

Попандопуло. Стій, стрілять будем!

Нечипір. Ну, чого ти сердишся?

Попандопуло. Скидай — раз, скидай — два!

Нечипір. Ось вже й скидаю. Твоя ж власть. *(Скидає)*. Це такі чоботи... на сто літ чоботи... *(Одягає)*.

Попандопуло. Що ти, що ти, давай сюди!

Нечипір. Чого ти сердишся? На! Бережи і не забувай чистити.

Попандопуло *(сідає, одягає чоботи)*. Хорроший, крепкий, некрасивий тільки.

Нечипір *(скориставшись із слушної миті, схопив гвинтівку)*. Скидай, п'яного, чоботи... Власть перемінилась. Скидай — раз, скидай — два!

Попандопуло. Що ти, що ти? Чічас. На! *(Тікає)*.

Нечипір. Стій! Стрілять буду. Скидай — раз, скидай — два!..

Попандопуло *(скинув)*. На! *(Кинув подалі)*. Зачем стрелять, разойдёмся красиво.

Нечипір пішов підняти чоботи, але на нього кидається Попандопуло.

Нечипір *(наставив гвинтівку)*. Не спіши... Власть перемінилась...

Попандопуло *(підняв руки)*. Прошу слова!

Нечипір. Що таке?

Попандопуло. Здаюсь... Плачу контрибуцію. Даю карбованець се-
небром, або триста мільйонів. Ти не дивись, дійствительні, ось підпис.
Ад'ютант і міністр фінансів Попандопуло з Одеси.

Нечипір. Так ти з Одеси?

Попандопуло. Що ти, що ти? А откуда же? Я ж там работав на
виставке животних. Розумієш, є ще один Попандопуло в Феодосії, так той
формений бандит.

І цей час за коном чути „ать - два“. Попандопуло тікає, Нечипір з гвинтів-
кою сховався за дверима.

Ява 5

З'являється босий Яшка — з солдатським мішком і парою чобіт за спиною.

Яшка (*посміхаючись*). Ать - два, ать - два, ать - два, стій! Вольно! Можна
пиривитися і закурити. Разойдись! Можна і разойдись... А все таки під
командою легше йти. О! (*Побачив чоботи, хоче підняти їх*).

Нечипір (*з дверей*). Руки вверх! Хто такий?

Яшка. Яшка. (*Підняв руки*).

Нечипір. Яшка?

Яшка. Не, не просто Яшка, а Яшка по призначенню артилерист, но за
випадком гаубиц хожу пішки, солдат дорожний.

Нечипір. Одставить... А я подумав, офіцер контужений. (*Сховав за
дверима гвинтівку*).

Яшка. Не, який там офіцер? Третій правий їздовий, розворот на
пра - о! батарея к бою готовься! бац - бац, фью - у - у... мимо. А потім мене
поранило, і я з белим білетом, подобно холостому снаряду, двигаюсь додому.
(*Передає квиток*).

Нечипір. Додому? (*Розглядає*).

Яшка. В Янківку!

Нечипір. В Янківку? Оце що отак прямо, за Малинівкою?

Яшка. В долині... Сади, озера, хатки біленькі, а на хатках лелеки...
а на кладовищі груші. Отакенні! (*Розвів руки*).

Нечипір. Ну, ну! (*Мовляв, неправда*).

Яшка. Ну, отакі.

Нечипір. Та - а...

Яшка. Такі.

Нечипір. Е - е - е...

Яшка. Отакісенькі.

Нечипір. Земляк! Клянуся Гапусею — земляк. Де я тебе бачив?

Яшка. І я тебе десь бачив.

Нечипір. Чи не ти до війни був погоничем у Бийбабихи?

Яшка. Ні, не був. А то не ти на базарі, в Янківці, один карасель
завручував?

Нечипір. Ні, не я. Згадав!

Яшка. Згадав!

Нечипір. То ж ти, коли на германську війну йшов, з мосту п'яний
1888.

Яшка. П'яний?

Нечипір. П'яний.
 Яшка. Місток через яр?
 Нечипір. Через яр.
 Яшка. Там колись панський виїзд провалився?
 Нечипір. Провалився.
 Яшка. Ні, не я. А то ж ви, діду, їхали через Янківку на гарбі з сіно-
 та й заснули, а у вас волів украли?
 Нечипір. Волів?
 Яшка. Волів.
 Нечипір. Пару?
 Яшка. Пару.
 Нечипір. З білими плямами на хвостах?
 Яшка. З білими.
 Нечипір. У правого чорні роги?
 Яшка. Чорні.
 Нечипір. Ні, не я.
 Яшка. Ну що ж, тоді прощайте! Не земляки. Піду до своєї Янківки.
 А що, місток через яр ще стоїть?
 Нечипір. Немає ні містка того, ні Янківки твоєї. Два роки минуло
 як твою Янківку германці спалили.
 Яшка. Спалили?
 Нечипір. І досі... димом пахне.
 Яшка. А що ж я тепер?
 Нечипір. Знаєш що? Важко мені одному з бабами. Коли грамотний
 то йди до мене писарчуком.
 Яшка. Не, не піду. Чув, що у вас тут банда велика. Опасно.
 Нечипір. Що банда, то правда. Сусіду мого, діда Мусія нізачо по-
 сили. Та і величенька. Коней на чотириста.
 Яшка. Чотириста? І кулемети є?
 Нечипір. Та я оком прикинув, не то п'ять, не то сім.
 Яшка (наче злякався). Може, вони десь тут?
 Нечипір. Та ти не бійся. Вони в монастирі.
 Яшка. То хай їм грець! Потіпаю далі. Прощайте! (Іде).
 Нечипір. Стривай, я у волость, до ревкому звертався, то там обіця-
 котовців прислать. Залишайсь писарчуком.
 Яшка. Не. Писарчуком не хочу.
 Нечипір. Е, та ти, земляче, гордий.
 Яшка. А що ж, ви хочете артилериста писарчуком зробити? Арти-
 риста — писарчуком? Понятіє треба іметь. Не военний ви чоловік.
 Нечипір. Це хто не военний? Я не военний? А хто японську вій-
 здовж і поперек одвоював, я чи ти?

№ 11

Я колись в полку служив,
 Вуса чорнії носив.
 Всі дівчата там за мною
 Бігали завжди товпою.

Там за мною усі кралі
Від любові умирали:
Одна горнична втопилась,
А кухарка удавилась.
Ось який я був собою,
Видний, хоч і рядовою!

Яшка. Ну, може ти й воював, а писарчуком, однаково, не хочу.

Нечипір. Я тут — голова, а ти будь моїм помічником.

Яшка. Не. Не можу. Помічником бути... роботи багато, не по моєму чоров'ю.

Нечипір. Якої ж ти роботи хочеш?

Яшка. Мені так, щоб полегше, якимсь начальником. Хочеш, буду начальником гарнізону?

Нечипір. У мене ж гарнізону нема, самі тільки баби і дівчата, хоч, правда, случається й бойові.

Яшка. Це пусте. Важно, щоб пост був, а гарнізон приложиться. Так от, начальник гарнізону і по надобності писар. Ідьоть? Бац-бац — і ваших нет! Оповідать коротко і прямо.

Нечипір. Бац-бац і ваших нет! (Цілуються).

Яшка. Що ж тепер? Ага... Інтересуюсь кабінетом. І щоб на дверях дощечка була.

Нечипір. За це не турбуйся. Кабінет буде в панському домі, а дощечку Андрійко напише.

Яшка. В такому разі дозволю собі зробити обзор краєвиду своєї території. (Вилазить на паркан).

Нечипір. І чого це ти всім цікавишся: і який краєвид, і де Гриціан?

Яшка. Для спокоєння душі.

Нечипір. Душі?

Яшка. А що це у вас аж он на горі? Аж он, аж он? (Нечипір одвертається, а Яшка подає червоною хусткою сигнал). Ну, що то?

Нечипір. Монастир.

Ява 6

Ті ж і Гапуся.

Гапуся. Серце моє, де це ти вештаєшся, що й свідати не прийшов?

Нечипір. З Попандопулом „об'яснявся“. А це — познайомся, Гапусю, а Янівки — Яшка.

Яшка. Артилерист.

Нечипір. Буде в мене писарчуком.

Яшка. Начальником гарнізону.

Нечипір. По надобності начальником гарнізону і писарчуком.

Гапуся. Дуже приємно, — Горпина Михайлівна. Я така рада, що ви до нас приїхали, а то в Малинівці тільки й знаєм, що власть міняється, а це коли б уже й той, то може б і весілля справили, та хоч би трохи розважились...

Нечипір. Не спіши!

Гапуся. Бо, скажу вам, у нас така скука, така скука, що прямо одна скука!

Яшка. Не безпокойтесь, раз я став начальником гарнізону, то м
скуку бац-бац — і ваших нет. Я чоловік бувалий, пісень знаю. „Гоп, мо
гречаники“ знаю. „Мне всьо равно — страдать іль наслаждаться“ знаю
„Говорять, что я кокетка“, „Ой, що ж то за шум“, або ...

№ 12

Яшка.

Сонце сіло, місяць сяс
Ріжками до хати,
Біля хати дудка грає,
Гуляють солдати.
Солдат знав, що кохав
Сиротину бідну;
Не з багачок собі брав
Дружиньоньку гідну.

Гануся.

Хоч у тих багачок
Та по сім сорочок,
В сиротини хоч одна,
Зате білая щодня.
Я звечора намочу,
Опівночі полошу,
А вдосвіта уберусь,
Ще й до хлопців сміюсь!

Нечипір.

О-ой, о-ой!
Ой то правда, посміхалась,
Хоч панам робила,
З сил ти зовсім вибивалась,
А співать ходила!
Аж із ночі із півночі
Під самим віконцем
Пану страху наганяли,
Співали до сонця!

Разом.

А на ранок пан як крикне,
Щоб вклонялись низько,
Та ще дасть тобі у нику,
Не підходь бо близько.
Та урвалося терпіння:
Пани геть тікають,
Аж тепер на повний голос
Люди заспівають!

Танок.

Нечипір. Ходім, Яшка, на оформленіє.

Ява 7

Софія проходить з порожніми відрами на коромислі. Нечипір і Яшка
виходять.

Нечипір (з порога). Софіє, будь ласка, занеси по відро води і
канцелярії, людині з дороги.

Софія. Зараз, дяю. *(Пройшла).*

Гапуска *(почувши пісню).* О, Комариха гуляє.

Ява 8

Вулицею ідуть дівчата. З'являється п'янкувата Комариха, з нею Василина і ще кілька жінок, всі напідпитку. Поступово на спів збираються жінки і дівчата.

№ 13

Комариха з жінками.

А ще сонце не заходило,
Як зробилась темнота;
Та нещаслива та дівчинонька,
Котра любить козака.
Да котра любить козака,
А козак іде в чисте поле,
Зостаюся я сама —
Ні дівчина, ні вдова...

Ява 9

Ті ж і Назар — папаха аж на очі, з гармошкою. Згодом Яшка.

Назар. А чи не скажуть мені солдатки-касатки, молодиці-білолиці, дівчата-красуні, де б я міг на роботу пристати?

Гапуска. У нас навряд чи пристанеш. А от у монастирі, чула, набиваються люди монахам городину копати.

Яшка. А ти хто такий? Одвічай коротко і прямо.

Назар. З війни іду.

Яшка. Хто тебе знає! Може ти до Гриціана хочеш пристати? Там у нього вже таких, як ти, чотири сотні зібралось, п'ять чи сім кулеметів мають. І міст до Янківки спалений. *(Непомітно передав папірець, а сам пішов).*

Назар. А мені що до того, мені аби на роботу стати. *(До жінок).* Скажіть, як пройти до монастиря?

Василина. Отак садом, а далі повз вітряк, і на шлях вийдеш.

Назар *(рушив з акордом).*

Комариха *(загородила дорогу, кокетуючи).* Не пушу! Заграй, солдате, солдатка просить.

Назар. А де ж твій, молодице, солдат?

Комариха *(з сумом).* Ще в п'ятнадцятому, як погнали в далеку дорогу проти німців, та й досі.

Василина *(заплакала).*

Ява 10

Ті ж і Софія.

Софія. А ти все плачеш, Василино?

Василина. Ніяк не забуду.

Назар. Поїхав козак у дорогу далеку
На вірнім коні на своїм воронім,
Свою батьківщину навіки покинув,
Не вернеться більше в отечеський дім.

Софія (*спершись на коромисло*) і Назар.
Напрасно козачка його молодая
І ранок і вечір сумує одна,
А люди нових і нових проводжають,
Ой, кров'ю ісходить над краєм війна.

Всі. Жена молодая, не мучся, страдая,
На вірнім коні не приїде герой —
Про нього лиш славонька ходить живая,
А сам він в окопах поліг головою...

Софія плаче, коромисло впало.

Назар (*подався*). Що, теж солдатка?

Василина. Вдова.

Назар (*до Софії*). Чоловік на війні загинув?

Софія (*втираючи очі*). Не знаю, де вже люди поховали...

Назар (*пізнаючи*). Поховали?.. Виходить, чекали...

Софія. А музика до речі. Скоро наречений приїде. (*З іронією*). Сам отаман дочку сватає...

Назар. Отаман? І ти віддаєш?

Софія (*з прихованою іронією*). „Ви не хочете, щоб вона хоч на врем побула женою пана атамана Гриціана Тавричеського?.. Ловіте момент!.. Хапайте щастя в обидві жмені“.

Назар (*був подався до Софії*).

Я в а 11

Ті ж і Попандопуло з двома бандитами. Назар застиг.

Попандопуло. Сюди! За мною!.. Давай деда! Я йому зроблю блідний від. Що ви, що ви... (*До Назара*). А ти хто такий? Що ти, що ти мовчиш, як риба об льод?

Назар (*наблизився*). З австрійського полону додому йду, під Харків. Стомився.

Попандопуло (*оглянув Назара і наказав тоном знатока, що переірає*). Ану, заграй.

Назар. Ану, то й ану. (*Заграв „Риболовці, браві хлопці“*).

Попандопуло. Слушай, ти же прямо вундеркінд. Я тебе представлю атаману. Ти будеш іграти на свадьбе. Що ти, що ти?.. що я в тебе сразу такой влюбльонний став? Ідьом в дивізію.

Назар. А де весілля буде?

Попандопуло. Тут, в Малинівці.

Назар. Так я тут і зачекаю.

Попандопуло. Гляди ж не підведи, бо я тобі оторву голову і скажу,

що так і било. На задаток. Слушай, що я в тебе сразу такой влюблений став?

Назар. А весілля сам отаман справляє?

Попандопуло. Що ти, що ти, а хто ж іще?

Назар. А де ж отаман?

Попандопуло. В монастирі заготовляє спиртне. На целую дивізію.

Назар. А дивізія велика?

Попандопуло. Що ти, як і всяка порядошная дивізія... Слушай, що я в тебе такой сразу влюблений став? Ти знаєш, яка в нас сила? Триста семдесят молодців і не одного тверезого. Ідьом в дивізію!

Ява 12

Ті ж і Яринка з Андрійком.

Яринка, Андрійко (з плакатом). Котовці приїхали!

Попандопуло тікає, Назар теж — тільки в іншу сторону. З'являється Нечипір, одягає будьонівку і урочистою ходою іде назустріч. Чути пісню.

Ява 13

Ті ж і котовці, Яшка, Гапуса, Софія, Нечипір з хлібом - сіллю.

№ 15/2

Всі.

До котовців проводжала

Козака дівчина,

Край доріженьки стояла } 2 рази.
Гарна мов калина.

На коня козак сідає,

До дівчини промовляє:

— Будь здорова і щаслива, } 2 рази.
Дівчинонька чорнобрива.

За віконечком літає

Голуб сизокрилий,

Дівчинонька виглядає, } 2 рази.
Чи не їде милий?

І вуркоче голубонько:

Не журися, дівчинонько,

Милий волю здобуває, } 2 рази.
Панські голови стинає!

Петря. Здрастуйте, товариші селяни!

Селяни. Здрастуйте! Здрастуйте!

Нечипір. Здрастуйте, дорогі гості! (Передає хліб - сіль).

Всі. Здрастуйте! Здрастуйте!

Яшка. Інтересуюсь представиться: начальник малинівського гарнізону.

У вибраному мені гарнізоні оперує куркульська банда, яка іменує себе малинівською дивізією і нараховує чотириста шабель і має п'ять чи сім кулеметів. Зараз вона перебуває в монастирі. До цього монастиря пішов один (підкреслив) солдат з гермошкою, а так усе благополучно.

Петря. Дякую. *(Поздоровкались)*.

Софія. Солдатки! Почастуємо дорогих гостей добрим обідом.

Гапуся. Огож і я кажу, почаствуємо дорогих гостей добрим обідом. Ви вже тут погуляйте, а я, і Софія, і Василина, і мій Нечипір отут на майданчику столи накриємо, а на вечір ще пиріжечків напечемо з картопелькою з мапусткою...

Петря. Дякую. *(Цілються)*.

Гапуся *(плаче)*.

Нечипір. Чого ж ти плачеш, серце моє?

Гапуся. Тридцять років вже минуло, як я з хлопцями цілувалась.

Із сміхом розходяться, групуються... Гапуся, Софія і Василина пішли.

Яшка підходить до Комарихи, яка, кокегуючи, стала перед ним.

Яшка. Интересуюсь представиться, начальник малинівського гарнізону Яків Лісандрович, по призначенню артилерист. *(Простяг руку)*.

Комариха *(подала руку)*. Комариха.

Яшка. Интересуюсь, чи не зустрічали ви десь тут біженців з Бесарабії?

Комариха. Зустрічала.

Яшка. А скажіть, чи не зустрічалась вам така красива - красива бесарабчанка, здорово на мене похожа?

Комариха. Ні, не зустрічала. А що, жіночка?

Яшка. Нікак нет. Офіційно рідна сестра! Сирота...

Комариха. Сестра... Яків Лісандрович, коли ви начальник, то ви напевно знаєте, чи скоро війні кінець?

Яшка. Интересуюсь, а на який предмет ви задаєте таке несвоєчасне запитання?

Комариха. Війна всіх порозганяла, а я мужиків додому хочу, Яків Лісандрович.

Яшка. Ну що ж, ходіть до канцелярії, напишіть заявлення. *(Пішли)*.

Двоє котовців заспівають під гармошку. Поступово приєднується оркестр Хор. Один котовець танцює з дівчиною, потім вихоплює шаблю, — танцює з шаблею; а згодом всі йдуть в танок шабель.

№ 16

Ой при лужку, при лужку,
При широких полі,
При великих табуні
Кінь гуля на волі.
Кінь гуля на волі,
Солдат по неволі,
Ой поймаю, загнуждаю
Шовковой уздою.
Ой поймаю, загнуждаю
Шовковой уздою.
Вдарю шпорами під боки —
Кінь, лети стрілою.
Ой лети, лети, мій коню,

Та й вихром несися,
Проти милої двора
Стань - остановися.
Стань - остановися,
Та вдар копитами,
Чи не вийде дівчинонька
З чорними бровами.
Дівчинонька стала,
Свій сон розказала,
Правою ручкою обняла
Та й поцілувала.

Танок шабель.

Темно.

КАРТИНА ЧЕТВЕРТА

Фасад панського дому.

Ява 1

Завислий, ховаючись, прислухається, іде до східців, хоче підняти кам'яну плиту, але, побачивши Петрю і Нечипора, тікає.

Ява 2.

Нечипір і Петря.

Нечипір. Ти розумієш, на серці в мене неспокійно. Як тебе звуть?

Петря. Петря.

Нечипір. Петро?

Петря. По-вашому Петро, а по-бесарабському Петря. Нас у Котового чи не половина буде.

Нечипір. Половина?.. (Сіли на лавці). Так от, Петря, є в нас тут якийсь, батько Гриціана. Куркуляка, а що вже хитрий, одним словом — враг. Він, чи демає в вашім краї біженців з Бесарабії? Він де й візьметься, і поляжуть словами бойові хлопці. Мало вас!

Петря. А ми не самі. З вами не мало.

Нечипір. Так, може, вам бабів зібрать?

Петря. Ні, папаша, не треба, потримайте їх у резерві... А скажіть мені, чи демає в вашім краї біженців з Бесарабії?

Нечипір. Їх у нас чимало. У монахів працюють, при волості у резерві служать, а одна дуже бідова все мені накази привозить.

Петря. А як її звуть?

Нечипір. Не знаю.

Петря. Була в мене, папаша, в Бесарабії дівчина одна, хороша дівчина була, любила мене, а ревнувала...

Нечипір. Ревнувала?

Петря. Краще й не питаєте.

Нечипір. Отака в мене і Гапуся.

Я в а 3

Ті ж і Яшка.

Яшка. Діду ... *(До Петрі)*. Извиняюсь. Нам треба обговорити одну операцію Нечипіра. Ти, Петря, подумай, може таки зібрати тобі бабів у резерв Петря. Ні, папашо, покищо обійдемося без резерву. *(Пішов)*.

Яшка. Інтересуюсь Комарихою ...

Нечипір. Комарихою?

Яшка. Офіційно, Комариха вдова?

Нечипір. Вдова.

Яшка. Розумієш, вона зробила мені пропозицію і уговорила мене одружитися. Так я вирішив, на випадок війни закінчиться — бац - бац, і твоїх ...

Нечипір. Бац - бац?

Яшка. І твоїх нет. *(Іде)*.

Нечипір. Яшка!.. Не спіши.

Яшка. Куй залізо, поки гаряче! *(Наспівуючи, іде)*: „Говорять, що я кокетка“...

Нечипір *(подивився вслід, і собі)*: „Говорять, що я кокетка“. *(Рійшлись)*.

Я в а 4

Балясний знову крадеться до східців, але йому заважає Андрійко.

Балясний. Чого ти тут ходиш? Що тобі тут треба?

Андрійко. Гуляю.

Балясний. А я за тебе робитиму?

Андрійко. Я своє вже зробив.

Балясний. А свині хто нагодує?

Андрійко. Уже нагодував.

Балясний. А в дворі хто прибере?

Андрійко. Вже прибрав.

Балясний *(істерично)*. Однаково, іди звідси!

Андрійко *(спокійно)*. А я не піду.

Балясний. А - а, он як з хазяїном! Та я тебе на вулицю вижену.

Андрійко. А ви не лякайте. Я й сам піду.

Балясний. Підеш? Куди? Кому ти потрібен?

Андрійко. До котовців піду!

Балясний *(вмить осікся)*. О, вже й сердитися. Хазяїну й слова сказати не можна. А я оце, по правді мовивши, зібрався завтра на базарі тобі штани чортової шкіри купити. Гулай собі, гулай ... До котовців? Хе-х ти, дурачок ... *(Пішов)*.

Андрійко. От павук! Чортяка суха!

Я в а 5

Андрійко, Яринка.

Яринка. Андрію, кого це ти пробираєш?

Андрійко *(кричить)*. Балясного!

Яринка *(кричить)*. А чого ти на мене кричиш?

Андрійко. Набрид він мені.

Іринка. А ти, Андрію, піди від нього, хай він згорить.

Андрійко. Що ж, від одного Балясного піти та до другого найма-

Іринка. Ш, Ярино, надумав я до котовців іти.

Андрійко. До котовців? Так і я з тобою.

Іринка. Е, ні, тобі не можна.

Андрійко. Чого?

Іринка. Тебе ще вб'ють.

Андрійко. А тебе?

Іринка. Мене ні. Не такий я...

Андрійко. „Не такий я“... Андрію, я тобі на дорогу килимок подарую...

№ 17

Іринка. Ізза гори світ біленький,
Гей поїдеш, мій миленький.
Кінь рвонеться, полетить.
Серце миттю затремтить!

Андрійко. Очі чорні, мов тернок,
Брови рівні, як шнурок.

Іринка. Пам'ятатиму завжди:
В щасті яснім і в біді.

Іринка. Мене мила (й) не забудь,
Як земля, здоровий (ва) будь!

Андрійко. Наче як весною
Хочеться співать,

Іринка. Весело з тобою
Вечір зустрічать.

Андрійко. Тихо під вербою,
Щиро розмовлять...

Іринка. Любий мій ти, хлопче,
Щастя роблять сильні.

Андрійко. Ворогів розтопчем,
Будемо ми вільні.

Іринка. Серце що захоче —
Знайде в долі спільний.

Іринка. І тоді між нами
Запанує воля,
Зійде над степами
Сонячна доля...
Ізза гори світ біленький,
Гей поїдеш, мій миленький!
Пам'ятатиму завжди:
В щасті яснім і в біді.
Мене мила (й) не забудь,
Як земля, здорова (й) будь!..

Андрійко. Яринонька, скажи, де ти була?

Іринка. Андрію, ти обіцяв не питати.

Андрійко. Я ж і не питаю ... я тільки ... мені просто цікаво, чи страшно вночі біля монастиря?

Яринка. Ти знову?!

Андрійко. Та я нічого, ти не гнівайся, ти краще скажи: правда цілу ніч просидіти в лісі хороше - хороше?

Яринка. Ти знову своєї? Краще замовчи, бо я, я заплачу, їй-богу!

Андрійко (обняв, приголубив). Мовчу, мовчу, більше не буду. (І риде). Яринонька, де ти була?

Яринка (пересердилась). Андрійко, мені так хочеться тобі сказати, де я була, та не можна, заборонено, воєнний секрет!

Андрійко. Та ну?!

Яринка. Їй-пра!.. (Побачила за коном Баясного). Чшш!..

Андрійко. Диви! Чого це він усе тут крутиться? (Миттю сів вались).

Я в а 6

З'являється Баясний, піднімає плиту, вилазить Попандопуло, що тут сховався.

Попандопуло. Що ти, що ти?..

Баясний. Котовців усього тридцять один. Двадцять п'ять гуляють а шість на посту. Два кулемети. Біжи, попередь Гриціана, щоб заходив з боку яру, там шлях вільний, накриєте їх.

Попандопуло. Що ти, що ти стоїш, як на виставке живопису! Я змерз, будто би на морському дні. Ану дай я померяю, воно казеться при мені шито. (Зняв з Баясного козушок, одяг). Как три четверті ча! Бонжур. (Подався).

Баясний. Фу!.. Ну, нічого, здається, весілля буде, та не аби як а з вогнем і кров'ю ... (Пішов).

Андрійко (пошепки). От паразити!

Яринка. Подивимось, куди він піде. (Подались).

Я в а 7

Дуже поспішаючи, з'являється Петря, за ним Назар, Васька.

Назар. Гриціан з бандою рветься в село, бо вночі у нього таки має бути весілля. (Дивляться в біноклі). Дивись, вийшов з монастиря ... по-різає нам шлях ... Василь Петрович, сідлати коні!

Васька (схвильовано). Слухаю, товаришу командир.

Назар. Стривай!.. Без паніки!..

Васька (спокійно, співає). „Серце красавиці склонно к ізнєнє (Вийшов).

Я в а 8

Ті ж, Яринка і Андрійко.

Разом (до Петрі). Товаришу командир, на хвилинку!

Петря. Що таке?

Яринка пізнала Назара, але він їй подав знак, щоб мовчала.

Андрійко. Та йдіть сюди, по секрету! (Киває на Назара, мовлячи при чужому не можна).

Петря. Можна, можна, що таке?

Яринка. Балясний послав Попандопула до Грицька ...

Андрійко. Сказав, що вас тридцять один.

Яринка. Щоб налітали від яру.

Назар. Хто такий?

Петря. Це, товаришу командир, саме і є наречений цієї дівчини.

Назар (*стримано*). Цієї дівчини ...

Андрійко. Командир! Ось воно що! Товаришу командир, заберіть і нас з собою!

Назар (*до Яринки*). Тебе примушує Гриціан одружитись?

Яринка. Мене. Та я краще вму, чим ...

Назар. Навіщо, дівчино, вмирати, коли можна так багато гарного зробити?.. Ти готовцям віриш?

Яринка. Вірю.

Назар. Тоді загін заляже в засаді, а ти з Гриціаном зіграєш весілля.

Яринка. Весілля?!

Назар. І Андрійко твій буде в засаді.

Яринка. А що, коли спізняться?

Андрійко. Котовці не спізнюються.

Назар. І я лишаюся тут ... Петря, виводь загін.

Петря. Слухаю, товаришу командир. (*Іде, Андрійко за ним*).

Яринка. Андрію, Андрійко! (*Поцілувались*). Забіжи ж, візьми килимок.

Петря і Андрійко пішли.

Назар. Ну, дочко, тримайсь, тепер твоє щастя від тебе самої залежить. Ми зустрінемося ще з тобою на весіллі, але ти мене не знаєш, пам'ятай, дочко.

Яринка. Егеж, „дочко“... Дочку на таке весілля рідний батько б не послав.

Назар. Рідний батько посилає, коли це потрібно для великої справи.

Яринка. І мій батько послав би?

Назар. Послав би, дочко ... У тебе мати є. Попередь її.

Яринка (*тихо*). „Для великої справи“. (*Повільно вийшла*).

Назар (*стримуючи себе*). „Дочку на таке весілля рідний батько б не послав“...

Я в а 9

Назар, Яшка, згодом Вася.

Яшка (*пошепки*). Назар Васильович, мені їхати?

Назар. Лишайся тут. Побачиш мій сигнал, передаси загону.

Яшка. В плані нема ніяких змін?

Назар. Ніяких ... План виконувати точно, як наказав товариш Котовський.

Вася. Товаришу командир, усе готово.

Назар. Пішли! (*Вийшов*).

Яшка (*зворушливо, прощаючись*). Вася, візьми на дорогу пиріжечок, на мені Комариха дала. Ти ж гляди, Вася, не запізнись, крошка. Ну, прощай!

Вася *(іде)*. Ну й приятний ти товариш, Яшка.

Яшка. Вася, так не забудь — „рятуйте“. Та іди ж швидше, сволоч, уже поїхали, спізнився!

Вася. Ех ти, Ріголетто ... *(Пішов)*.

Яшка *(прислухається до кінського тупоту, наспівує)*. Смело ми в бой пойдьом за власть советов ... *(Перевіряв наган)*.

Ява 10

Яшка і Нечипір.

Нечипір. Поїхали?

Яшка. Поїхали.

Нечипір. Що робити, щоб Грицько нас не покарав? От вопрос?

Яшка. Що робити, щоб Грицько нас не покарав? От вопрос.

Нечипір. Хіба бабів зібрати?

Яшка. Хіба бабів зібрати?

Нечипір. Хай беруть вила! Га?

Яшка. Хай беруть вила! Га?

Нечипір. А бува що, як ти кажеш, бац - баці — і ваших нет.

Яшка. А бува що, як ти кажеш, бац - бац ...

Нечипір. Я тебе як бацну, так з тебе пір'я посиплеться.

Яшка. Ну, ну не спіши ... Одставить, діду.

Нечипір. А чого ж ти, як папуга повторюєш ... Чшшш ... Гадюка повзе ...

Ява 11

Ті ж і Балясний — сховався за товстою поламаною колоною або за кучкою каміння.

Яшка *(спостерігаючи)*. Смело ми в бой пойдьом

За власть советов,

І всех гадюк поб'єм

В борьбе ...

Нечипір *(з одного краю, пошепки)*. Тут ...

Яшка *(з другого краю визирнув)*. Тут.

Нечипір. Та тут.

Яшка *(показав угору)*. Там.

Обоє підводяться, Балясний теж підвівся, зустрілися.

Балясний. Що, втекли?

Нечипір. Поїхали.

Балясний. Їхне щастя. *(Одійшов на край, виглядає)*.

Нечипір. Щасливі.

Яшка *(пошепки)*. Придумав!

Нечипір. Придумав?

Яшка. Не, нічого не вийде. Для цього діла телефон треба.

Нечипір. Телефон? Так у мене ж є. *(Пошепки)*. Тільки поламаний.

Яшка. Неси, мерщій.

Нечипір *(подався)*.

Яшка. Інтересуюсь, що ви тут робите?

Балаясний. А ти що за птиця?

Яшка. Поперше, я не ти, подруге, я не птиця, а потрете, я буду зараз волостю розмовлять, так що бац-бац — і у вашій голові піде хаос!

Балаясний. Що таке?

Яшка. Хаос!

Ява 12

Ті ж і Нечипір з телефоном.

Нечипір. Ось, Яків Лісандрович.

Яшка. Благодарю. Розпорядіться, щоб громадянин звільнив територію, і я зараз буду вести секретний розговор з волостю.

Нечипір. Громадянин, звільнить територію, бо Яків Лісандрович, Яшка, зараз буде вести секретний розговор з волостю.

Балаясний. Вибачайте. *(Пішов, але вернувся і прислухається)*.

Нечипір *(Ящі)*. Гадюка прислухається.

Яшка. Ясно.

Нечипір. Ага...

Яшка. Дежурная, дежурная волость... Ревком? Волость! Я говорю, Яків Лісандрович. Так точно, вам поклон.

Нечипір. Спасибі.

Яшка. Благодаріт. Здоров'я? Сносное. Слухаю. Передаю підсідателю... Волость об'яснила, що за мое благопол, чіе відпов дає своєю головою Балаясний.

Нечипір. А за мое?

Яшка. Підсідателі інтересується, хто за нього відповідає? Слухаю. Передаю підсідателю. Волость об'яснила, що за вас теж відповідає своєю головою Балаясний.

Нечипір. Дякую.

Яшка. Благодаріт. Буде ісполнено. *(Повісив трубку)*.

Балаясний. Усугубили. *(Пішов)*.

Нечипір і Яшка дивляться вслід Балаясному і сміються.

Нечипір. От тобі і Яшка!

Яшка. Понятіє надо іметь. Ну, діду, забирайте апарат і алюр трж ареста додому на піч, арш-арш!

Нечипір. Ні, Яшка, я подамся до Верблюжок, мужиків збирати.

Яшка. Ну, що ж, спробуйте... *(Насміує)*. Говорят, що я кокетка... *(Пішов)*.

Ява 13

Нечипір знімає телефон, з'являється Попандопуло.

Попандопуло. Піймався, стара лисиця! *(Схопив Нечипора)*.

Нечипір *(скинув Попандопуло на землю)*. Оп'ять власть мінється.

Попандопуло. Що ти, що ти?..

Ява 14

Ті ж, Гриціан, Гречкосій, Бийбаба.

Попандопуло. Оце він у мене гвинтівку забрав.

Нечипір. А я не брав. І знаєш, він її сам покинув.

Гриціан (*сів*). А ти котовців либонь зустрічав?!

Нечипір. Зустрічав. (*Сів*).

Гриціан. Встать!

Нечипір (*встав*). Чого ти сердишся?

Гриціан. Котовцям хліб - сіль подавав?

Нечипір (*сів*). Подавав.

Гриціан. Встать! А чого мене хлібом - сіллю не зустрічав?

Нечипір. Так вони ж приїхали як люди, а ти налетів!

Гриціан. Налетів!? Ха-ха! А вони втекли.

Нечипір. Поїхали.

Гриціан. „Поїхали“. Та проти мене давай п'ятсот, тисячу, півтори тисячі, і то тікатимуть.

Нечипір. А вони поїхали.

Гриціан. Вsipать йому двадцять п'ять шомполів.

Гречкосій і Бийбаба вийняли шомполи.

Попандопуло. Ану, лягай!

Нечипір. Лягати?

Попандопуло. Лягай!

Нечипір. Я можу й лягти. (*Лягає під лавку, так що шомполом не дістанеш*).

Попандопуло. Що ти, що ти, я тобі дам, старий лисиць! Ану, на лавку лягай!

Нечипір. А мені й тут не погано. (*Держиться за ніжки*).

Ява 15

Ті ж, Гапуса, Софія, Яринка, Комариха і жінки. З другого боку з'явився Балясний. Гапуса сіла на лавку і накрила Нечипора спідницею.

Гапуса. Не дам! Що це за порядки такі? Старого чоловіка б'ють, я на панщині! Що він тобі, хлопчисько який? Над сивою головою отак зустрітись? Не позволю! Що це за порядки такі?

Нечипір (*спід лавки*). Не спіши!

Гриціан. Попандопуло, карай!

Софія. Не займай!

Гриціан. А ти, Софіє Михайлівно, не лізь! Це тобі, либонь, не бабське діло! Карай!

Жінки (*оточили Нечипора*). Не займай! Не дозволимо!

Яринка. Грицько, відпусти діда!

Балясний (*пошепки*). Відпусти! Не заводься з вогнем. (*Мовляв, з бабами*).

Гриціан. Попандопуло, звільнити діда. (*До Яринки*). Заради тебе несправедливість іду — звільняю діда від кари ... Нечипоре, одчиняй панське господарство!

Нечипір. Твоя власть!

Гриціан. Та швидше!

Нечипір. Не спіши! (*Пішов*).

Гриціан. Батьку! Накривайте столи!

Балясний. Не турбуйся, синку, уже накривають.

Гриціан. Бачиш, Ярино, на весілля приїхав. (Обіймає).

Ярина. Спасибі.

Гриціан. Гречкосій, Бийбаба! Проведіть мою наречену, хай приби-
рається.

Гречкосій і Бийбаба вихоплюють шаблі — виводять Яринку.

Софія. Яриновько! (Всі подаються за нею, але...).

Я в а 16

Тіж і, співаючи під гармошку, з'являється Назар. Софія поступово пізнає його.

№ 18 — фінал

Поїхав козак у дорогу далеку
На вірнім коні на своїм воронім,
Покинув свою батьківщину навіки,
Не вернеться більше в отечеський дім.

Софія. Назаре!!

Назар (осікся, застиг).

Гриціан рвонувся до Назара.

Попандопуло. Що ти, що ти, ето же вундеркінд!
Балясний (затримав). Зажди! (Хитро спостерігає).

Софія.

Назаре, коханий,
Тебе я чекала,
О, любий, бажаний,
Що вернешся — знала!
Серце від щастя
Ой, розірветься!
Бабоньки, щастя
Й вам усміхнеться!

Жінки.

Таки діждалася,
Щаслива ти!
І доля усміхнулася тобі.

Софія.

Назаре, що з тобою?
Стоїш, мов скам'янів!
Зустрінутись зі мною
Ти наче не хотів?
Ой, не мовчи!
Озвись хоч словом,
Я вислухать усі готова!

Назар. Я не Назар! Ти помилилася, солдатка.

Софія.

Згадай!
В дорогу дальнюю
Тебе як провела,
Навіки серце
Тобі я віддала.

Назар (в сторону і разом з Софією).

В дорогу дальнюю
Мене як провела ...
Навіки серце ...
Мені ти віддала?..

Хор (підтримує).

В дорогу
... як провела ...
... серце ...
... віддала.

Назар (спокійно). Випадок цей мені нагадав з другом моїм цікаву пригоду.

Було це колись навесні,
Схопили друга вороги,
І вивів його на майдан
Для „допиту“ штабс - капітан.
Він кинув йому :
— „Ти — бунтар.
Ми знаєм тебе, ти — Назар.
І як комісара скараєм —
Собственно, вас розстріляєм!“

* * *

Хоч справді не був друг Назаром,
(Від смерті солдат не тікав),
Назвали його комісаром —
Себе він героєм тримав!..
Аж раптом з юрби підбігає
До нього солдатка одна,
Назаром його називає
Засліплена серцем вдова!

* * *

Жорстоко вона помилилась,
А другу наказано жить —
На землю кров його пролилась —
До нас немов заклик горить!

Софія.

Ні, це ти!
Впізнала очі!
Тебе чекала
Дні й ночі,
А ти ...

Гриціан. Обшукать!

Попандопуло кидається до Назара, але Назар б'є його по обличчю. Бандити вихоплюють шаблі. Назар скидає папаху і шинелю, залишається у військовому костюмі.

Назар. Струнко! (Бандити розгубились). Струнко! Ви, здається, чекаєте від барона Вравгеля штабс - капітана Чечеля? (Пауза. До бандитів). Вільно!

Балясний (підлабузнюючись). Прощу!

Всі, крім жінок, ідуть в будинок. Софія кинулась за Назаром, але зупинилась. В будинку засвічується світло.

Софія. Так ось чого ти відцурався?! Негіднику! Негіднику! З пацанами бач, злигався... (Пауза. З хором).

Хотіла б зібрати
Жінок я усіх
І в них запитати
На втіху чи сміх:
— Руками дивиться
З віконця на шлях,
Де сила береться
У ваших серцях?
Я ж серце стомила
І тяжко болить,
Йому вже несила
Надією жить...

Я в а 17

Гречкосій і Бийбаба приводять прибрану Яринку. У вікні з'явився Назар.

Назар (голос з дому). А ви, в той час, коли барона Врангеля армії червоних приперли до самого моря...

Жінки скупчуються біля вікна, слухають.

Яринка. Мамо, ви плачете...

Назар (голос). ... ховалися в затишку і промишляєте немов бандити на великій дорозі... (Голос незадоволення).

Софія. Твій батько тут...

Яринка. Батько!

Софія. Прийшов, забрав останню надію...

Назар (голос). Мовчать!..

Софія. Офіцером став.

Яринка підбігла і заглядає в вікно.

Назар (голос). Чого носи повісили? Коршуни мої! (Побачив у вікні Яринку, закрив його).

Гриціан (голос). Попандопуло! Наводь порядок!

Несміливо вступає гармошка.

Яринка (пошепки). Мамо! Та це ж той командир, про якого я вам казала.

Софія (змірковуючи). Командир?!

Я в а 18

Ті ж і Попандопуло.

Попандопуло. Баришні, любезні! Атаман в гості запрошує. (Жінки тікають). Брешеш, не втечеш! Що ти, що ти, хапай момент... Ловите щастя в обидві жмені!

На тлі пісні „Риболовці“ Попандопуло разом з Бийбабою і Гречкосієм загавляють жінок у будинок, звідки долітає п'яна пісня. Софія і Яринка сховалися.

Риболовці, браві хлопці
Рибу ловили...

Я в а 19

Софія, Яринка і Назар — міцно причинив двері, все стихло.

Софія. Назаре, Назаре, невже ти офіцером став?

Назар. Мовчи. Так треба... (обняв). Софіє!!!

Софія. Назаре!.. Дочка...

Назар. Яринонька, рідна моя! (Подалися в куток, біля дерева).

Яринка. Батьку! Ми так довго чекали тебе!

Софія. Милий мій! Ти з нами! Ти наш!!!

Назар (стримано, але радісно).

Щаслива хвилина!..

Хотів би я в полі...

Софія, Яринка.

Щаслива хвилина!..

.....

Хотіли б ми в полі

Разом:

Широкім на волі

Весь обшир обнять!

Щоб зорі здригнулись,

Щоб люди всміхнулись,

Щоб пісню про щастя

Співать і співать.

(Всі троє обнялися).

Я в а 20

Ті ж і Гриціан.

Гриціан. Ваше благородіє, куди ж ви пішли? (Лунає пісня „Риболовці“. Назар прикидається п'яним). А-а, ось і моя знаменита наречена. Ходім, почастиуєш мою дивізію. (Бере Яринку за руку, тягне, проходить повз Назара). А-а, ваше благородіє, ходітьте, чи ви вже назюзяюкались? Ходітьте, я вас познайомлю з моєю нареченою.

Назар. Дякую... (До Софії, грубо). А ти мені багато не базікай. (Тягне). Ходім з нами.

Софія. Ваше благородіє, пожалійте...

Гриціан. Не пручайсь, Софіє Михайлівно! Бо їхнє благородіє тобі враз голову скрутить.

Назар (тягне). Хороші у вас тут молодичі!

Гриціан. Ще б пак! (Зайшов з Яринкою в будинок. Назар перед причиненими дверима міцно обняв свою дружину).

Назар. Софіє!

Софія. Назаре! (Обнявшись, застигли).

Завіса.

ДІЯ ТРЕТЯ

КАРТИНА П'ЯТА

Велика простора зала панського дому з одкритою веравдою; з вікон падає місячне світло. Поступово світає. З сусідньої зали доноситься п'яна пісня, крики... На інших дверях висить дно з бочки, а на ньому напис: „Начальник тутешнього гарнізону Яків Лісандрович Яшка“.

№ 19

Риболовці, браві хлопці
рибу ловили.
Гей, гей, гей, гей,
рибу ловили.
Не піймали щуки-риби,
Спіймали лина.
Гей, гей, гей, гей,
Спіймали лина.
Як спіймали, роздивились,
коли то дитя.
Гей, гей, гей, гей,
то мале дитя.

Я в а 1

Балясний і Гриціан.

Діалог іде на тлі пісні.

Балясний. Його треба викликати і пристрелити.

Гриціан. А допит з мертвого знімати?

Балясний. На біса тобі, сину, той допит! На власні ж очі бачили. На Чечель він.

Гриціан. Не морочте мені, батьку, голови, я повезу його в затишне місце, ножа до глотки приставлю, хай покаже все, що знає, а вже потім живцем у землю закопаємо.

Я в а 2

Ті ж і Попандопуло, п'янкуватий.

Попандопуло. Гриша... ти скажи мені, Гриша, на один вопрос. Ти наблюдав, як мені охвіцерська морда морду била?

Гриціан. Якби ж то офіцерська, то ще б нічого.

Попандопуло. Що ти, що ти?..

Балясний. Ти краще кожушка віддай, погрівся досить... (Знімає Попандопуло кожушок, той не дає).

Гриціан. Ну, відлай. Що ж ти своїх грабуєш, одеська катакомба!

Попандопуло (віддає). Що ти, що ти, разойдьомся красиво.

Гриціан. Стій тут! Стережи „офіцера“.

Попандопуло (пожвавішав). Слушай, я йому одірву голову, а потом живцем, що так і було.

Гриціан. І гляди! Ми повезем його до монастиря „на допит“.
Голоси (за дверима). Гірко! Гірко!

Гриціан. Дивіться, яка моя наречена! (Сміється).

Балясний. Тільки й того, що на тіло багата.

Гриціан (грізно). Батьку!. (Знову сміється). Сам знаю. На сміху! Ворота їй дьогтем вимажу! Коси поодрізаю!.. Цю ніч я обезславлю її, щоб слава про малинівське весілля по всій землі пішла.

Попандопуло. Хоч через три четверті часа.

Гриціан. Ні, як сонце почне сходити. Спочатку... дам серцю попочити!

Голоси. Гірко! Гірко!

Гриціан (у двері). Гуляй, банда... (осікся) дивізія!

Гриціан подався, за ним Балясний.

Попандопуло. Щото мені не нравиться здешній режим. Атамане спиртное, а я должен тут стоять, как на выставке животных. Щото мені не нравиться здешній...

Ява 3

Попандопуло і Гречкосій — тягне за собою панську скриню з старою одежою, килимами тощо. Гречкосій теж випив.

Гречкосій. Не, не підходь, в скрині бомби.

Попандопуло. Що ти, що ти... став її сюди. (Підтягли на середину, Гречкосій сів на скриню, дістав пляшку, Попандопуло теж випив по чарці). Ти скажи мені на один вопрос ответ: ти наблюдав, мені охвіцарська морда морду била?

Гречкосій. Атож.

Попандопуло. І як це тобі нравиться?

Гречкосій. Противно.

Попандопуло (раптом вихопив револьвер). Ручки, ручки... (Тоді підняв руки). Тепер топай... що ти, що ти... я вже такі бомби бачив. (Окриває скриню). Ну, конечно... Ах ти, грабитель. Разбойник! (Дістав генеральський піджак). Це ж мое. А це що таке? Це теж мое. (Дістав килим, простелив і сів на нього, одяг піджак). Скільки як три четверті часа (До Гречкосія). Що ти, що ти, топай назад... А це що? (Дістав шикарне плаття). Слушай, Гречкосій, это же счастье. На, однеси Яринці, і застави обов'язково одеть, і попроси, щоб по крайнай мере не одела задом наперед. Ну, топай! (Гречкосій стоїть). Що ти, що ти, стоїш как... Слушай, я тебе оставлю штонибудь із своего гардероба. Топай!

Гречкосій. Противно... (Пішов).

Ява 4

Бийбаба тягне Василину.

Бийбаба. Чого ти, дура, пручаєшся?

Василина. Христа ради пусти.

Бийбаба. Мовчи, бо вб'ю!

Попандопуло. Що ти, що ти? (Закриває скриню). Топай звідси.

Бийбаба (з наганом). Цить, бо вб'ю!

Попандопуло. Зачем убивать? Разойдёмся красиво... Слушайте, дамочка, що ви, що ви? Это же счастье! Будьте умицей... слушайте, молодой человек, оторвите этой дамочке голову, а потом скажете, що так і било.

Василина (розкричалась). Ах ти ж сукин син, та я тобі очі повидаю, щоб тобі добра не було, щоб ти картоплею подавився, щоб тебе перша баба зіллям отруїла! (Закидала речами і втекла, Бийбаба подався за нею).

Попандопуло (держиться за голову). Ні, щото мені не правиться дашній режим.

Я в а 5

Попандопуло і Гречкосій.

Гречкосій. Противно...

Попандопуло. Слушай, Гречкосій, ти наблюдав, як наш атаман той охвицёрською мордю, що бив мені морду, в морду цілувався?

Гречкосій. Атож.

В двері зазирнув Назар і зник.

Попандопуло. А як це тобі правиться?

Гречкосій. Противно. Давай барахло!

Попандопуло. Що ти, що ти?..

Гречкосій. Слиш, давай барахло!

Попандопуло. Нащо тобі барахло? Що ти—грабитель, чи розбійник? І ж тобі з точністю как три четверті часа говорю, що все це моє, воно ж даже тібе не к ліцу, ти же блондін, как на виставке животних, на которой я работал в мірное врем'є, в Одесе. На, наміряй цей шикарний капор... Слушай, скорей посмотри в зеркало...

Гречкосій. Противно!

Попандопуло. Слушай, Гречкосій, ти пони́маєш, мені щото не правиться здешній режим. Тут у воздухе пахнет жареним. Ти чув про котовців?

Гречкосій. Атож.

Попандопуло. Дурню ти, дурню, ну чого ти пішов до Гриціана, як ти будеш смотреть у вічі своїй Марусині?

На веранді з'явився Яшка, визирнув і зник.

Гречкосій. Противно!

Попандопуло. Ти скажи мені на окончательний, категорический вопрос ответ, давай покажемо Гриціану спини і пайдьом гулять на Одес.

Гречкосій. Атож.

Набрали повні оберемки старовинних речей.

Попандопуло (обережно підійшов до дверей, визирнув у щілинку, нічого). І за що я в тебе був влюбльонний, Гриша, і сам удивляюсь. (Почув кроки). Чш-ш-ш!

Подалися до вікна й утекли.

Я в а 6

На веранді з'являється Яшка, обережно проходить до кімнати, біля дверей прислухається, тихенько наспівує:

Смело ми в бой пойдьом
за власть советов ...

Я в а 7

Яшка і Назар.

Яшка (*пошепки*). Товаришу командир, банда щось затіває, запрягають коні.
Назар. Давай загонові сигнал.

Яшка. Понятно. (*Подався через веранду, зник*).

Назар (*перевірів два нагани, вийшов на веранду, озирнувся*). Скоро схід сонця ...

Я в а 8

Назар і Софія — міцно причинила за собою двері.

Софія. Назаре, я ледве вирвалася звідти. П'яний чад, вже половиною покотом лежить. А Гриціан з моїх рук чотири кухлі випив.

Назар. А як почуває себе Яринонька?

Софія. Вона вся в тебе пішла, Назаре: так розумно тримається, навіть справді на своєму весіллі. Як швидко виросла!

Назар. Дочка! Сімнадцять років!.. А я думав, що вас і в живих немає.

Софія. Тому й не писав?

Назар. Писав, Софіє. Але, як я потім довідався, охранка знищувала листи політичних.

Софія. А я думала, що тебе в живих немає.

Назар. Це могло бути. В далекому засланні познайомився з підступним робітником, Василь Іваничем. Більшовик він був. Прийшов час, і втекли з заслання. Цілу зиму пробиралися до залізниці. Виходимо з лісу бачимо: кілька жандарів руйнують колію; озирнулися — на обрії дим паровоза. Підкралися до жандарських коней і помчали назустріч поїзду. Жандарі відкрили по нас стрільянину ... Тоді мене вперше поранили!..

Я в а 9

Ті ж і Яринка в панському платті.

Яринка. Мамо! Батьку! Балясний мабуть догадався! Наказав Гриціанові негайно виїжджати, а Гриціан наказав, щоб я вже сідала в тачанку. Вже й коні запряжені.

Назар. Невже Петря не побачив сигналу Яшки? (*Запалою папір вікно подає сигнал*).

Вриваються Балясний, Гриціан.

Балясний. Що ви робите?!

Назар. Подаю сигнал.

Гриціан. Кому?

Назар. Моєму загону. (*Сигналізує*).

Валясний (*вихопив палаючий папір*). Котовці побачать! (*Пошепки*).
Синку, збирайся звідси, та швидше, і-його з собою забори, вчинимо „допит“.
Гриціан. „Пане Чечелю“, поїдете з нами в одне затишне місце догу-
ляти весілля, а загін ваші мої хлопці „зустрінуть“.
Назар. Я дуже вдячний пану отаману.

Ява 10

Ті ж і Бийбаба, п'яний

Бийбаба. Пане отамане, коні стоять п'яні в доску, а хлопці запряжені.
Валясний (*Назару*). Прошу!
Гриціан. Ярино, поїхали!

№ 22

Яринка (*щоб виграти час*).

Ой чи не жаль тобі, матінко, мене буде,
Як мене біля тебе не буде?
Ой подружечки все віночки та й плестимуть,
Поуз твої ворітенька та й нестимуть.
Та не будуть до хатоньки привертати,
Бо нікого на вулицю викликати.
Як нестимуть смородину з ягідками,
Я умиюся, моя матінко, слізеньками;
Не раз, не два, моя матінко, заплачу,
Поки мене люди, а я світ побачу.

Гриціан. Ну, поїхали! Бач, нюні розпустила. (*Тягне*).

Софія (*стала на дверях*). Не пушу!

Гриціан. Одійди! Через мертву перейду! (*Хапається за шаблю*).

Назар. Доволі грати комедію! Руки вгору!

Гриціан розгубився; Валясний, ховаючись за спиною Назара, скинув піджак,
хоче ним накрити Назара, але на нього кидається Яринка.

Назар (*до Софії*). Двері!..

Софія. Назаре! (*Вбігло ще кілька бандитів*).

Ява 11

Бандити кидаються на Назара. В цю мить у вікнах, на веранді з'являються
Урра, Яшка, Вася, Нечипір, Андрійко, два кулемети... За верандою видно
як сходить сонце...

Яшка (*з бомбою*). Лягай, гади!

Биття. Гриціан тікає. Бандити кидають зброю, здаються. На вулиці
лунає „Урра!“. Кулеметна стрілянина.

Назар. Цих до льоху!.. За мною!

Назар і інші вибігають. Нечипір і Васька виводять кількох бандитів.

Нечипір. Софія, бери гвинтівку!

Яринка. Мамо, беріть! (Софія і Яринка беруть гвинтівки).

Нечипір. За мною! (Пішли).

Стрілянина вщухає. Сходить сонце. Чути сигнал горніста „збор“.

Ява 12

З'являється Яшка поранений. Його веде під руку Гапуся.

Гапуся (скороговіркою). Синочок ти мій, ось тут сядь, пересидь, гляди не виходь, а я тим часом ще збігаю, десь моє серце, Нечипір, в сідати записався, коли б чого не трапилось...

Яшка. Мамо, що ви кажете?

Гапуся. Кажу сиди і не рипайся, а я тобі піріжечків принесу.

Яшка. Тільки, мамо, не кажіть Комарисі, що я тут.

Гапуся. Я? Комарисі? Зроду-віку! Ну, сиди, сиди, на ось тобі хустку, на ... (Подалася).

Ява 13

На веранді з'являється Васька.

Васька (тихо). Яшка... Яша...

Яшка. Вася!.. Васильок!..

Васька (гукає). Хлопці! Він тут!

Ява 14

Яшка, Васька, котовці і з ними Нечипір.

Всі. Що з тобою, Яша?

Васька. Тебе поранено?

Яшка (дружно). Сволоч, не приставай! Чого ви сюди налізли? Банди порозбігаються.

Нечипір. За це не турбуйсь, Яків Лісандрович, Яшка. Все благополучно.

Васька. Сидять голубчики в льохах, під вартою.

Яшка. Так чого ж ви стоїте? Негайно чистити зброю, бо Назар Сильович покаже вам ... (Сам дістав наган, чистить).

Котовці і Нечипір розташувалися, чистять гвинтівки. Яшка заспіває, підхоплюють.

Край зеленої долиноньки

Вмить погасли дві зорі.

Збігли разом дві дівчиноньки

До котовців із гори ...

Нечипір. Ти, Яшка, все таки мені скажи, чого ти перев'язався?

Яшка. Комарі покусали.

Нечипір. Комарі?

Яшка. Комарі.

Нечипір. А по-моєму — Комариха.

Яшка (вигадує). Як говорив колись наш ефрейтор, не цікавий афрполучився. Ото як переловили ми грициановців, зустріла мене Комариха

приголубила. І сказати вам по чистоті, що не поцілує, то й синяк. Я їй кажу, полегше, бо я ж таки начальник гарнізону, а вона цілує. Поцілівала в шию — синяк, поцілівала в щоки — синяк, а ще хотіла поцілувати в носа, так я утік.

Нечипір. Я ж казав, не спіши... А все таки, хлопці, ловко ви перемогли Гриціана.

Яшка. А що ж було робити, діду! Коли він відкритого бою не приймає, напаскудить і ховається, як той тхір.

Нечипір. А от Балясного прогавили.

Яшка. Нічого, діду, народ його зловить.

Нечипір. Та то так... А ще скажіть мені, хлопці, чи звернули ви увагу, який у вас командир, от вопрос?

Яшка. Він до нас аж із центру приїхав, ми саме під Тирасполем були.

Нечипір. А ви знаєте, хто він такий? Мій родич. Ой хто! Назар Забара! Мою племінницю, Софію, держить, от вопрос.

Яшка. Гарний у вас родич, діду!

Нечипір. А в мене поганих родичів не буває.

Вася. Розкажи йому, Яшка, про генерала.

Яшка. Можна і про генерала... Одного разу повів нас Назар Васильович у розвідку. Ніч. Темно. Поїхали ми лісом, і несподівано потрапили в штаб до біляків. Нас було всього троє. Назар Васильович, Васька і я. А кругом ніші, пушки, кулемети, метушня. „Хлопці,— каже Назар Васильович,— не бійтесь як у перепльот потрапили“.

Нечипір. Потрапили?

Васька. Потрапили.

Яшка. Один офіцер подивився на нас та й каже: „Господа, разведка возвратилась“. „Так точно,— відказав Назар Васильович,— возвратилась!“ А сам питає: „Начальник штаба присутствуют?“ Виходить якийсь генерал, оді под козирок, а я за наган. *(Розмахує наганом)*. Аж тут Назар Васильович як вихопить шаблю, як закричить: „Перший ескадрон, з правого флангу!“ *(Нечипір ховається від нагана)*, а Васька як підхопить: „Другий ескадрон, з лівого флангу марш-марш!“ А я собі: „Третій ескадрон, з третього флангу марш-марш!“ — Так біляки хто куди, а генерал до кулемета, я ж—за генералом. Він за кулемет, а я тільки рраз!

Нечипір *(з переляку сів на землю)*. І... і нема генерала.

Яшка. Як і не було. Інтересуюсь, діду, чого ви на землі сидите?

Нечипір. А я... відпочиваю.

Чути сигнал „на сніданок“.

Васька. Тараня, тараня, якраз я тебе з кашею, нарешті, з'їм. *(Кинувся на халаву, а тараня нема)*.

Яшка. Вася, Вася, дозволь тобі одну товариську пораду дати. Ти спочатку кашу не їж, а візьми тараню, добре її помни, а тоді вже можеш і їсти.

Васька *(шукає тараню і не знаходить)*. Яшка, Яшка, неспокійний ти громадянин.

Яшка. А ти, Вася, коли рубаєш біляків, не губи тарані. *(Віддає Васи тараню)*.

Васька. Ну й приятний ти товариш, Яшка. *(Дав половину Яшці)*.

Яшка. Ну, от бачиш: то несознательний, то приятний; ти, Вася, як ти красавиця, про яку співали артисти:

Серце красавиці ...

Всі.

Склонно к измене

І к перемене,

Как ветер мая ...

Васька. Ех ти, Ріголетто!

Яшка. „Рятуйте!“

Котовці пішли. Нечипір затримав Яшку.

Нечипір. Яшка, ти мене он у тій кімнаті почекай, а я збігаю, так мій той, по чарці вип'ємо, га?

Яшка. По чарці?

Нечипір. А то й по дві.

Яшка. Ну, що ж, незручно відмовитись. *(Пішов у кімнату поруч, де на дверях напис: „Начальник тутешнього гарнізону“).*

Нечипір. Хороші хлопці, ну, та до мене поганих і не пришлють. *(Іде)*

Ява 15

Ті ж і Гапуся.

Гапуся. Що це таке? Всі дома зібралися, тебе чекали, а тебе немає, чи ти в парубки записався, що від хати одбився та мене зневажаєш, чи тобі не дружина?..

Нечипір. Не спіши!

Гапуся. Ти ж мене вже наполовину в землю загнав!

Нечипір. Жіночко, ти ж знаєш, що я нічого наполовину не роблю.

Гапуся. А так, ти ще наді мною смієшся? Що це тобі—царське время? Не хочу я з тобою більше жити!

Нечипір. Не хочеш?

Гапуся. Давай розвод!

Нечипір. Бери.

Гапуся. І половину хати давай!

Нечипір. Бери.

Гапуся. І самувар!

Нечипір. Як же я тобі половину самувара віддам? От вопрос!

Гапуся. А й справді, ти ж чай любиш п'ять.

Нечипір. А ти ж теж любиш. Ну, бери собі й самувар.

Гапуся. А як же ти без чаю? *(Плаче).*

Нечипір. А ти як без чаю? *(Розчулився, обнялись).*

Гапуся. Ходім, серце, я тобі поставлю самувар.

Нечипір. Ходім, серце. Тільки не спіши. *(Пішли).*

Ява 16

З'являється Маріорі. Вона дуже поспішає; стукає в двері з написом.

Яшка *(голос)*. Хто там?

Маріорі. З волості.

Яшка. Тут діда Нечипора нема.

Маріорі. Так я з ревкому, до товариша ... *(дістала пакет, прочитала)*
Забари.

Яшка. Зараз, зараз, зачекайте.

Маріорі. Слухаю, товаришу командир. *(Одійшла)*. От бюрократ—, зачекайте". *(Одійшла, сіла спиною до дверей)*.

Ява 17

Маріорі і Яшка.

Яшка. Інтересуюсь, бойова товаришко, навіщо вам командир?

Маріорі *(струнко)*. Товариш Забара ... *(пізнала)* вам ... пакет ... з ревкому ...

Яшка. Маріорі!

Маріорі. Яша!

Яшка. Так це ти з ревкому?

Маріорі. Я.

Кинулись в обійми.

Маріорі. Так це ти, Яша?

Яшка. Ні, не я.

Маріорі. Яша!

Яшка. Так це ти, Маріорі?

Маріорі. Я.

Яшка. І я—я!

Маріорі. Брате мій!

Кинулись в обійми.

Яшка. Маріорі!.. Як же тобі живеться, сестро моя хороша? *(Сіли на лавку)*.

Маріорі. Зараз добре, Яша. А спочатку важко було. Все згадувала наше село. Ох, Яшка, якби ти бачив, як воно горіло! Вогонь аж до неба виставав і, знаєш, Яша, сад той, що на околиці, теж згорів, і виноградники.

Яшка. Знаю, Маріорі, все знаю.

Маріорі. Не забувається.

Яшка. Леля моя.

Маріорі. Бадья мій, тебе поранено?

№ 23

Яшка. Ой у зеленій долині було

Наше убоге і рідне село.

Маріорі. Сад-виноград, пишно лози росли,

А за тим садом були дві сосни.

Яшка. Часто без тебе я згадував день,

Як біля них ми співали пісень.

Маріорі. Любий мій бадья, чи прийде той час,

Що вільна долина стрічатиме нас?!

Разом. Над Дністром пливуть, ой, хмари,

Тихо там плещуть хвилі,

Жене берегом отари,
Вітер хвилі сині.
Ой колись ми там співали,
Місяць ясний виглядали;
Над Молдавським рідним краєм
Він нам тихо мрійно сяяв,—
Над Дністром, як чайки сміло
Крикнуть та в дружнім хорі,
Поки сонечко не сіло
За Чорне море ...
Ой мерщій ви та збирайтесь,
В край наш рідний повертайтеся!
Ми повернемось з походу
Як дістанемо свободу!

Танок.

Яшка. Маріорі, а за яким ти ділом до товариша Забари приїхала?
Маріорі (згадала). Привезла важливий пакет!
Яшка. Товариш Забара мабуть у діда Нечипора.
Маріорі. Так мерщій до нього! (Подались).

Ява 18

Назар, Софія, Яринка, Андрійко в військовій формі.
Софія і Яринка з військовими речовими мішками, крім цього в Яринки
на руці килимок.

Назар (обдивившись). Дивно, Яшки і тут немає...

Софія. Як і годиться, перед дорогою ще трохи посидимо.

Софія і Назар, а Яринка з Андрійком сідають окремо.

Яринка. От ти поїдеш, Андрію, а я тебе виглядатиму, як мама батька.
Назар. Я розумію тебе, Софіє, розумію твої почуття.

Андрійко. Ти не хвилюйся, Яринонька, я швидко впораюсь, біляків
штук двісті порубаю і обов'язково повернусь.

Софія. Почуття. Розумієш почуття розлуки для жінки... Але коли я
подумаю про твій обов'язок... так хочеться поділити його, Назаре...

Назар. Мій обов'язок ти вже поділила зо мною, Софіє. Він ясний і про-
стий — обов'язок більшовика.

Андрійко. Товариш командир так точнісінько сказав, як я весь час
думав сказати, а висловити не міг. І ще коли я знатиму, що мене отут-о,
чи десь, ну, просто хтось чекає, виглядає, або може любить — так обов'язково
перший рватимусь у бій, щоб перемогти і швидко повернутись.

Яринка. Дивіться на нього, який одчайний став!

Назар. До слів червоноармійця Андрія Чабана приєднуюсь... А тепер
час минув, в дорогу!

№ 24

Софія.

Мина коротка мить прощання,
Та вірю я, що це остання...

Разом. В дорогу ясную вже час
 Нам (вам) вирушать,
 Щасливу долю
 В поході здобувать!

Назар. Ти журишся, Софіє.

Софія. Як інколи дивно складається життя!

Яринка. Страшна розлука, казала мама.
 Ой, рано, рано впала
 На землю роса срібна.

Разом. А ще ранше заридала
 Дівчинонька бідна.
 Не шукайте ви причини,
 Чом роса упала,
 Не питайте ви в дівчини,
 Чом засумувала,
 Не питайте!

Софія. Якись нові, зовсім нові думки з'явилися в мене, Назаре... І почуття. Я наче з радістю проводжаю тебе, і не знаю, яке почуття сильніше.

Назар. Скажемо так з тобою, Софіє: почуття обов'язку перед своєю батьківщиною — найсильніше почуття.

Сигнал: „збір“.

Разом. Щаслива хвилина!
 Хотіли б ми в полі
 Широком на волі
 Весь обшир обнять!
 Щоб зорі здригнулись,
 Щоб люди всміхнулись,
 Щоб пісню про щастя
 Співать і співать.
 Щоб пісню про щастя
 Співать!

Ява 19

Ті ж і Васька.

Васька. Товаришу командир, Назар Васильович!

Назар. Що таке, Вася?

Васька. Маніхвестація.

Назар (*посміхнувся*). Яка маніфестація?

Васька. Народ зібрався, сюди йде, ось дивіться.

Ява 20

З одного боку веранди входять котовці, а з другого місцеве населення, на чолі з Нечипором та Гапусею. Комариха, Василина несуть сапетки з піріднями. Співають: „Ой, при лужку“. Нечипір передає дівчині червоний прапор, а сам „дирижирує один куплет“.

Нечипір. Ми до тебе, Назар Васильович, оце: по случаю вашого візиту баби на дорогу вам піріжечків напекли.

І а п у с я. Не відмов, Назар Васильович, оце в цій сапетці з картопелькою, а в цій з капусточкою, хай хлопці в дорозі...

Нечипір. Не спіши!..

Кома р и х а. Прийміть, Назар Васильович, від жєнщин...

Наз а р. Дякую, товариші. Вася, потурбуйся...

Васька виносить сапетки з пиріжками.

Я в а 21

Ті ж, Яшка і Маріорі.

Я ш к а. Товаришу командир, до вас із ревкому.

Маріорі. Вам пакет.

Наз а р *(читає, хвилюється. Потім уголос переказує зміст)*. Товариші робітники, селяни і червоноармійці! Вчора, 11 листопада, Червона Армія нанесла смертельний удар барону Врангелю! Над Перекопом розвівається червоний прапор.

Софія. Війні кінець! *(Підбігла до Назара, обняла)*.

Нечипір. Власть більше не міняється! *(Міцно одягає будьонівку)*.

№ 25

І вирвалося мов грім „Урра!“ Назар хоче щось сказати, його не чути, всі обіймаються, цілуються, загальне радісне піднесення виливається в пісню

„До котовців проводжала“.

Завіса.

Харків,
березень — жовтень
1937 р.